

KAPITTEL 13

Romerne 1,3-4

I de tre første århundrene ser Kristus-troende ut til å ha vært enige om at Jesus var Guds sønn. Nøyaktig hva dette innebar, var det derimot uenighet om. Innebar denne tittelen at Jesus var hevet over resten av menneskelheten og nøt guddommelig status? Eller var Jesus bare et menneske med en spesiell status, utvalgt til å være Guds sønn? Tidlig kristendom vitner om et mangfold av kristologier, og om skarpe debatter mellom de ulike kristologiske posisjoneringene. En tekst som kan relateres til denne problematikken, er Rom 1,3-4. Tekstens resepsjonshistorie er i seg selv et vitnesbyrd om kampen mellom de ulike Kristus-forståelsene. I debatten med doketistene, som fornektet Jesu menneskelighet, appellerte Ignatius og Ireneus til Rom 1,3 som et eksplisitt bevis på Jesu menneskelighet. Debattene om Rom 1,4 handlet i større grad om Kristi guddommelighet. For dem som anså Jesus som guddommelig, ble det viktig å understreke at selv om Jesus faktisk var et menneske, var han også noe mer enn et menneske. Rom 1,4 kommer i sentrum for denne konflikten, ettersom kildetekstens formulering selv kan gi opphav til ulike kristologiske lesninger. Kildetekstens formulering åpner blant annet opp for en adoptiansk lesning. I denne forståelsen er ikke Jesus Guds evige sønn, men et unikt menneske som ble utvalgt (adoptert) til å være Guds sønn.

Som vi skal se i Bibelselskapets oversettelser, er det kristologiske spørsmålet fortsatt viktig når teksten skal oversettes til norsk. I Rom 1,4 er det særlig oversettelsen av *horisthentos* som er avgjørende for hvilke kristologiske implikasjoner teksten *kan* ha. *Horisthentos* står her til uttrykket «Guds sønn», og oversettelsen av dette ordet vil altså være styrende for hvordan Jesus bestemmes som Guds sønn: Var han Guds sønn allerede før oppstandelsen? Var han det fra tidenes begynnelse, som Guds evige sønn? Eller *ble* han simpelthen Guds sønn ved oppstandelsen fra de døde?

Bauers gresk-tyske leksikon, som ble brukt både i arbeidet med NO78 og Bibel 2011, angir betydningen av *horizō* i det aktuelle verset til «innsette».⁹⁴³ Dersom man følger Bauer, vil det oppstå en flertydighet i spørsmålet om når Jesus tiltrer som Guds sønn («innsatt som Guds sønn»).

Det andre avgjørende spørsmålet, er hvordan man oversetter *en dynamei* (ordrett: «i kraft», «i makt»). Her fremstår to muligheter: (1) *En dynamei* står enten adverbialt til *horisthentos* (innsatt i kraft som Guds sønn) eller (2) som attributt til *hyiou theou* (f.eks. innsatt som Guds mektige sønn). Følgen for kristologien kommenteres i de enkelte tilfellene, ettersom denne er avhengig av hvordan man oversetter nøkkelordet, *horisthentos*.

Som vil skal se, dukker det opp flere oversettelsesforslag i perioden 1959–2011 som gjør at leseren kan trekke andre slutninger om kristologien enn den som gjenspeiles i kirkens tradisjonelle lære om Jesus.

Oversettelsesprosessen

I Bibelselskapets oversettelser i den aktuelle perioden skjer det en bevegelse fra entydighet (UO) til flertydighet (NO78/85), og tilbake til entydighet (Bibel 2011). Vi begynner nå med UO, som gjorde det aktuelle uttrykket enda mer entydig enn NO04/30.

Ungdomsoversettelsen

Selv om UO bare skulle være språklig fornyelse av NO04/30, ble den av flere vurdert som et selvstendig arbeid og som et forarbeid til en ny kirkelig oversettelse.⁹⁴⁴ Dette inntrykket forsterkes ved gjengivelsen av Rom 1,3–4 i UO59 bokmål, der man har gått helt nye veier i forhold til NO04/30:

Tekst	NO04/30	UO59 bokmål
Rom 1,3-4	om hans Sønn, som efter kjødet er kommet av Davids ætt, ⁴ som efter hellighets ånd er godtgjort [<i>horisthentos</i>] å være Guds veldige Sønn ved opstandelsen fra de døde, Jesus Kristus, vår Herre,	Det er evangeliet om hans Sønn, han som etter sin menneskelige natur er av Davids ætt, ⁴ men etter hellighetens Ånd er Guds veldige Sønn, slik det ble slått fast [<i>horisthentos</i>] da han sto opp fra de døde: Jesus Kristus, vår Herre.

943 Bauer, *Griechisch-deutsches Wörterbuch*, 1151.

944 Se s. 41–3.

Endringene fra NO04/30 til UO59 vitner også om markante teologisk forskjeller. I UO59 innføres «menneskelig natur» som gjengivelse for *kata sarka* («etter kjødet» i NO04/30). Innføringen av «natur» må ses i sammenheng med at UO forsøkte å unngå «kjød», til tross for at det ble beholdt en del ganger. Samtidig leder «menneskelig natur» oss også tilbake til Kalkedon, der dette var et viktig diskusjonstema. Natur-begrepet ble viktig i denne debatten, men er ikke et viktig begrep for å beskrive kristologien i Det nye testamente. UO59 innfører også en kontrast mellom «menneskelig natur» (*kata sarka*) og «hellighets Ånd» (*kata pneuma*) ved innsettelsen av «men». I UO kan man få inntrykk av at det her forutsettes en tonaturlære, i tråd med en kalkedonsk kristologi. Den kalkedonske trosbekjennelse (fra 451 e.Kr.) presiserer at Jesus har to naturer (én menneskelig og én guddommelig), og at disse holdes sammen i én person.⁹⁴⁵

I UO59 leser vi, i kontrast til Sønnens menneskelige natur, at han etter «hellighetens Ånd er Guds veldige Sønn». I NO04/30 er det en sterk forbindelse mellom oppstandelsen (fra de døde) og Jesu opphøyde status som Guds veldige sønn («godtgjort å være [...] ved opstandelsen fra de døde»). Endringen i UO59 svekker forbindelsen mellom oppstandelsen og opphøyelsen. I UO59 leser vi at Jesus er Guds sønn.⁹⁴⁶ Samtidig isoleres og atskilles *horisthentos* (gjengitt som «ble slått fast») i en egen bisetning, til tross for at ordet i kildeteksten står til «Guds veldige Sønn», noe som ville gitt en oversettelse i retning av «fastslått som Guds veldige Sønn da han sto opp fra de døde». Bisetningen i UO59 refererer da simpelthen tilbake til noe Jesus allerede er («slik det ble slått fast»), og tolkningsmulighetene blir innsnevret i forhold til formuleringen i NO04/30. En tilsvarende tendens finner man også i nynorskutgavene NO38 og UO61:

Tekst	NO38	UO61 nynorsk
Rom 1,3-4	evangeliet um Son hans, som etter kjøtet er komen av Davids ætt, ⁴ men etter heilagdoms ånd er Guds veldige Son, som prova vart [<i>horisthentos</i>] med di han stod opp frå dei daude, Jesus Kristus, vår Herre,	Det er evangeliet om Son hans, han som etter sin menneskenatur er av Davids ætt; ⁴ men då han stod opp frå dei døde, synte det seg [<i>horisthentos</i>] at etter Heilagdoms-Anden er han Guds veldige son: Jesus Kristus, vår Herre.

945 Bruken av «menneskelig natur» kan i det minste leses som en presisering i denne retningen, sammen med oversettelsen at Jesus etter «hellighetens Ånd er Guds veldige sønn» (guddommelig natur).

946 Oversettelsen «er» blir dermed identisk med vers 3, til tross for at det i vers 4 står *tou horisthentos* og ikke *tou genomenou*, som i vers 3.

NO38 skiller seg ut fra NO04/30, der det også (som i UO59) fremkommer at Jesus *er* «Guds veldige son», med en påfølgende bisetning som refererer til noe han allerede er («som prova vart [...]»). Oversettelsen «prova»/«bevist» formidler at Jesus allerede *var* «Guds veldige son» før oppstandelsen, og oppstandelsen blir mer «det avgjørende beviset» på denne statusen. Formuleringen i UO61, «men då han stod opp frå dei døde, synte det seg at etter Heilagdoms-Anden er han Guds veldige son», viser samme tendens som UO59, der oppstandelsen viste at Jesus *er* «Guds veldige son». På samme måte kan man si at oversettelsen svekker forbindelsen mellom oppstandelsen og opphøyelsen. I de forskjellige gjengivelsene er oppstandelsen mer noe som viser hva Jesus allerede er. Ellers følger UO61 ekegesen fra UO59, slik hensikten var fra Bibelselskapets side.⁹⁴⁷

NT75 og NO78(/85)

I NO78 skjer det noe radikalt nytt i forhold til alle de tidligere norske oversettelsene. Nyformuleringen i Rom 1,4 innfører en flertydighet i spørsmålet om når Jesus ble Guds sønn. Som vi skal se, møter nyformuleringen motstand blant eksterne aktører, men også blant Bibelselskapets interne aktører.

Bjørn Sandvik var primæroversetter for Romerbrevet. Hans førsteutkast til Rom 1,3–4 var utformet slik:⁹⁴⁸

Rom 1,3–4, førsteutkastet	³ evangeliet om hans Sønn, Jesus Kristus, vår Herre. Han ble et menneske [kata sarka] av Davids ætt ⁴ men ble ved guddommelig Ånd innsatt [horisthentos] som Guds mektige Sønn da han stod opp fra de døde

Sandvik følger her trenden fra NO38/UO59 og UO61 om å innføre en kontrast mellom vers 3 og 4 ved innsettelsen av «men», slik at Jesu menneskelighet stilles i kontrast til hans status som «Guds mektige Sønn». Denne kontrasten opprettholdes også i de to marginalforslagene.⁹⁴⁹ Sandvik har

947 Dette kommer frem i sentralstyrets møteprotokoll 20.6.1960 (Sak24/1960), PA-1345/D0001.

948 BS, 064/4-58-1. Sandvik ser ut til å ha begynt arbeidet mot slutten av 1970. Dette er bl.a. indikert av at han fikk Aalens forhåndskommentarer (før OU-møtet) allerede i januar 1971, jf. nedenfor.

949 I marginalen øverst til høyre hentes hovedsetningen opp (fra vers 1), og det gis to forskjellige løsningsforslag: (1) «Evangeliet ... Herre ...³ som ble ...⁴ men som ble ...», (2) «som ble m. i Davids ætt, men ble ved ...».

for øvrig valgt et annet alternativ enn UO ved gjengivelsen «menneske» fremfor «menneskenaturen». På den annen side fremstår gjengivelsen «han ble et menneske» som et slags inkarnasjonsformular som ser ut til å forutsette at Sønnen hadde en himmelsk eksistens før «han ble et menneske».⁹⁵⁰ Det som virkelig er nytt i Sandviks utkast i forhold til Bibelselskapets tidligere oversettelser, er likevel at han oversetter *horisthentos* til «innsatt» [som Guds mektige Sønn]. I forhold til de tidligere oversettelsene er denne gjengivelsen langt mer flertydig i spørsmålet om når Jesus tiltrer som Guds sønn. Gjengivelsen åpner meningspotensialet for flere kristologiske fortolkninger. Denne åpenheten fantes ikke i NO38/UO59/UO61, som alle hadde gjengivelser som mer eller mindre presiserte at Jesus var («er») Guds mektige sønn, og at dette ble bevist/slått fast ved oppstandelsen. «Innsatt som Guds mektige Sønn» er ikke nødvendigvis ensbetydende med at Jesus var Guds sønn før oppstandelsen, og det er heller ikke ensbetydende med at han tiltrådte i stillingen som han allerede hadde før sitt jordeliv. Gjengivelsen åpner blant annet opp for en adoptiansk forståelse av verset: at Jesus ble Guds sønn ved oppstandelsen.

I Sandviks spiralbøker, der den ene siden representerer innføringen og den andre kladden, ser vi noen bemerkninger om *horizō*:

horizō [utranskribert i kilde] – bestemme, fastslå

Rom 1,4 der zum machtvollen Gottessohn eingesetzt ist.⁹⁵¹

Betydningen av *horizō* ser her ut til å være basert på Walter Bauers gresk leksikon på tysk. Sandvik har skrevet inn en tysk oversettelse av det aktuelle leddet som stammer fra Bauers leksikon.⁹⁵² Bauers leksikon var et viktig referanseverktøy i oversettelsesarbeidet, ikke minst for OU-leder Sverre Aalen, som aktivt benyttet seg av det i oversettelsesarbeidet.⁹⁵³ Den tyske formuleringen fra Bauer kan oversettes til «som har blitt innsatt

950 I det ene marginalforslaget til hovedteksten er det noe usikkert hva forkortelsen «gudd.» står for: [men ble] «i kraft av sin gudd.» innsatt som Guds mektige Sønn. Alternativene kan være «men ble i kraft av sin sin gudd[ommelige Ånd]» eller «i kraft av sin guddommelighet».

951 BS, 075/4-98-3.

952 Bauer, *Griechisch-Deutsches Wörterbuch*, 1151.

953 Jamføringen med Bauer er til stede i en rekke tilfeller i arkivmaterialet. I Aalens merknader til Sandviks utkast brukes Bauer bl.a. som referanse i Aalens endringsforslag til Rom 3,14. BS, 064/4-58-5.

som Guds mektige sønn», og svarer til Sandviks førsteutkast. Formuleringen var også lik mange andre bibeloversettelser Sandvik sammenlignet med.⁹⁵⁴ I flere av disse oversettelsene med tilsvarende flertydige gjengivelser, brukes parateksten aktivt for å sikre fortolkningen, og enkelte presiserer i noten at Jesus allerede var Guds (evige) sønn.⁹⁵⁵ Sandvik har ellers valgt bort andre oversettelser som har andre tolkningsvalg, og har heller ikke foreslått tilsvarende gjengivelser som marginalalternativ til sin hovedtekst.⁹⁵⁶

I oversettelsesarbeidet dukker det opp flere forslag til oversettelse. Jacob Jervell og Ragnar Leivestad sendte oversettelsesforslag til deler av Romerbrevet. Tvetydigheten om når Jesus tiltrer som Guds sønn, er bevart i Jervells utkast: «Han som ble et menneske av Davids ætt og ved guddommelig Ånd innsatt [...]»⁹⁵⁷ Leivestad, som var konsulent i prosessen, kom også

954 Dette gjelder altså oversettelsene som var utkommet innen Sandvik laget sitt førsteutkast av Romerbrevet i 1970, som f.eks. Zürcher («der eingesetzt ist zum Sohne Gottes voll Macht nach dem Geiste der Heiligkeit kraft der Auferstehung von den Toten: Jesus Christus, unser Herr»), La Bible de Jérusalem 1955 («établi Fils de Dieu avec puissance selon l'Esprit de sainteté, par sa résurrection des morts»), Luther («und nach dem Geist, der da heilig, eingesetzt ist als Sohn Gottes in Kraft durch die Auferstehung von dem Toten») og Einheitsübersetzung (der dem Geist der Heiligkeit nach eingesetzt ist als Sohn Gottes in Macht seit der Auferstehung von den Toten»), Hedegård («och som efter helighetens ande har blivit insatt til att vara Guds Son i kraft genom uppståndelsen från de döda»), JB («it is about Jesus Christ our Lord who, in the order of the spirit, the spirit of holiness that was in him, was proclaimed Son of God in all his power through his resurrection from the dead»), Wilckens («nach der Kraft des Heiligen Geistes aber in die Machtstellung des Sohnes Gottes eingesetzt ist seit seiner Auferstehung von den Toten»).

955 Noten til JB presiserer at Jesus var Guds evige sønn: «[...] and because God raised him to life through the Holy Spirit, Rm 8:11, Christ is established in glory as *Kyrios*, Ph 2:9–11 + Ac 2:36; Rm 14:9, deserving anew, this time in virtue of his messianic work, the name he had from eternity, «Son of God.»» Jf. også noten i Wilckens oversettelse: «Paulus selbst versteht dagegen den Satz so, daß Jesus schon Gottes Sohn *war*, bevor er als ein Mensch aus Davids Geschlecht geboren wurde.»

956 Det betyr altså at han har valgt bort gjengivelsene som fantes i bl.a. DO48 («kraftelig bevist som Guds Son efter Helligheds Aand ved Opstandelse fra de døde, Jesus Kristus, vor Herre»), SVE1917 («och såsom helig andevarelse är med kraft bevisad vara Guds Son, allt ifrån uppståndelsen från de döda»), TEV NT 1966 («³ It is about his Son, our Lord Jesus Christ: as to his humanity, he was born a descendant of David;⁴ as to his divine holiness, he was shown with great power to be the Son of God, by being raised from death»), NEB NT («but on the level of the spirit – the Holy Spirit – he was declared Son of God by a mighty act in that he rose from the dead»), Gute Nachricht («durch die Erweckung vom Tod aber hat Gott selbst ihn als den Sohn bestätigt, dem er seine Macht übertragen hat»), Bonnes Nouvelles («mais selon l'Esprit Saint, il a été manifesté Fils de Dieu avec puissance quand il a été *ressuscité d'entre les morts»).

957 Datert til 22.12.1971. BS, 064/4-58-5.

med forslag til oversettelse.⁹⁵⁸ I hans utkast til Rom 1,3-4 er samme ambivalens beholdt. Utkastet viser et interessant fenomen, der han først har skrevet inn «stadfestet», men siden strøket det ut med skrivemaskinen:⁹⁵⁹

profeter, evangeliet om hans sønn, Jesus Kristus vår Herre, han som i kraft av sin kjødelige avstamning var av Davids ætt og som i kraft av den hellige ånd ble ~~stadfestet~~ innsatt i myndighet som Guds sønn gjennom sin oppstandelse fra de døde. Av ham her vi fått det privilegium

Rom 1,3-4, Leivestads forslag	³ evangeliet om hans sønn, Jesus Kristus vår Herre, han som i kraft av sin kjødelige avstamning var av Davids ætt ⁴ og som i kraft av den hellige ånd ble innsatt i myndighet som Guds sønn gjennom sin oppstandelse fra de døde.

Som vi ser i utkastet ovenfor, har Leivestad strøket ut «stadfestet» med skrivemaskinen. Antakelig har han gjort dette mens arket stod i skrivemaskinen, siden rettestreken går midt gjennom ordet. Den kristologiske implikasjonen med «stadfestet i myndighet som Guds sønn», blir en ganske annen enn med «innsatt som Guds sønn». «Stadfestet» tilsier at Jesus allerede var Guds sønn før oppstandelsen, og at det ble bekreftet, stadfestet, ved oppstandelsen. Gjengivelsen «innsatt i myndighet som Guds sønn» vitner om at Leivestad leser *en dynamei* adverbialt til *horisthentos*, i motsetning til Sandviks utkast, som leser *en dynamei* attributivt til *hyiou theou* («Guds mektige Sønn»). Spørsmålet om når Jesus blir Guds sønn, blir da enda mer prekært: Gjengivelsen «Guds mektige Sønn» gjør det lettere å hevde at Jesus var «Guds sønn» før oppstandelsen, men at han ble «Guds mektige Sønn» ved oppstandelsen. «Innsatt i myndighet som Guds sønn» åpner i mindre grad for en slik fortolkning, og gjør det enda mer tvetydig når Jesus ble Guds sønn.

Både Jervell og Leivestad hadde nå gitt noen alternative oversettelsesforslag, og de var allerede gjennomgått i forkant av OU-møtet, der Sandviks førsteutkast skulle legges frem for første gang.

958 Datert til 20.10.1972. BS, 064/4-58-5. Leivestad var ikke fornøyd med førsteutkastet, og skriver: «Jeg håper at jeg kan sende dere min egen oversettelse av enkelte avsnitt. Ihvertfall har jeg en masse forslag i marginen. Det betyr ikke at jeg innbilder meg at jeg kan lage den gode oversettelsen, bare at jeg kan komme med alternativer som bør overveies og som kan skjerpe det kritiske blikk ved det foreliggende utkast.»

959 BS, 064/4-58-5.

Sandviks førsteutkast behandles i OU desember 1971

Kommentarene i forkant av OU-møtet fra formann Sverre Aalen vitner delvis om forslag som foretrekker en kombinasjon av UO59 og Sandviks forslag.⁹⁶⁰ Aalen ser ut til å ha vært enig med Sandvik om å gjengi *horisthentos hyiou theou* med «innsatt som Guds sønn». Den eneste forskjellen er at Aalen leser «innsatt som Guds Sønn med makt», fremfor Sandviks «innsatt som Guds mektige Sønn». Utkastet til kapittel 1–4 ble ikke behandlet i OU før desember 1971. Her ser man at de har diskutert seg frem til følgende løsning:⁹⁶¹

Rom 1,3–4- etter OU des. 1971	³ evangeliet om hans Sønn, Jesus Kristus, vår Herre, han var som menneske av Davids ætt ⁴ og ble ved hellighetens Ånd innsatt som Guds mektige Sønn da han stod opp fra de døde.

I den oppdaterte gjengivelsen er inkarnasjonsformularet «han *ble* et menneske» erstattet med en gjengivelse som i sterkere grad betoner hva Jesus *var* som menneske («han var som menneske av Davids ætt»). Nå er også «hellighetens Ånd» foretrukket fremfor «guddommelig Ånd», i tråd med Aalens kommentar og preferanse for løsningen i UO59. For øvrig er kontrasten («men») fjernet i det nye utkastet, mellom Jesu menneskelighet i vers 3 og hans status som «Guds mektige Sønn» i vers 4. Teksten ble bearbeidet på nytt i OU juni 1972, der Aalen foreslo «Guds Sønn i kraft» i stedet for sine tidligere forslag «Guds Sønn med makt» og «Guds mektige Sønn». Endringen ble tatt til følge. Etter behandlingen ble bokmålsutkastet sendt ut til høring til en videre krets av teologer, predikanter og språkfolk. Som vi skal se, ble den åpne formuleringen («innsatt som Guds sønn») møtt med en viss skepsis. Da bokmålsteksten ble sendt til konsulentene, så den slik ut:

Rom 1,3–4, etter OU des. 1971	³ evangeliet om hans Sønn, Jesus Kristus, vår Herre, han var som menneske av Davids ætt ⁴ og ble ved hellighetens Ånd innsatt som Guds Sønn i kraft da han stod opp fra de døde.

⁹⁶⁰ Aalen var selv sterkt medvirkende til UO59, da han satt i den teologiske kontrollkomitéen. Se s. 41–3.

⁹⁶¹ BS, o64/4-58-1.

To av konsulentene kommenterte formuleringen i Rom 1,4, der begge foretrakk «godtgjort» i stedet for «innsatt»:⁹⁶²

SS [Sverre Seim]:	Uttrykket i vår nåværende Bibel er <u>godtgjort</u> . Det er jo å foretrekke framfor «han ble innsatt». Jesus var jo Guds sønn på forhånd.
ON [Oddvar Nilsen]	Uttaler seg i samme retning
Ny	Setter spørsmålstegn ved uttrykket «Guds sønn i kraft» ⁹⁶³

Responsen fra Sverre Seim (teolog og generalsekretær i Søndagsskoleforbundet) og Oddvar Nilsen (daværende redaktør for tidsskriftet *Korsets Seier*) illustrerer det problematiske aspektet ved åpenheten i oversettelsen, slik den nå stod. Gjengivelsen kunne tolkes i flere retninger, også i en adoptiansk retning (jf. kommentarene). Seim og Nilsen foretrakk derfor «godtgjort», siden dette i mindre grad åpnet opp for fortolkningen om at Jesus ikke var «Guds sønn på forhånd». Det er påfallende at respondene aldri vurderer om det er kildetekstens formulering som selv gir opphav til denne tvetydigheten. Responsen forutsetter at det finnes en klar og tydelig teologi «bak» teksten, og at oversettelsen skal svare til denne. Utsagnene vitner i høy grad om bekymring for den mulige teologiske implikasjonen av formuleringen i den nye oversettelsen av Rom 1,4.

Videre behandling av forslagene

Kommentarene fra Seim og Nilsen ble behandlet i OU januar 1973 uten at det førte til at Bibelselskapet endret formuleringen. Drøftingen reflekteres på en kopi av konsulentuttalelsen. I margin til uttalelsen om Rom 1,4 har Mathisen skrevet inn «Bauer!». Dette tyder på at støtten hos Bauer ble sett på som viktig i denne sammenheng.⁹⁶⁴

962 Følgende personer sendte inn merknader: «Diesen (D), Eikvil (EE), Engesæt (E), Frosterød (F), Leivestad (L), Ole Modalsli (OM), Natvig (N), Nilsen (ON), Nymoen (Ny), Rian (R), Smidt (KS), Seim (SS), Skard (VS) og Aars (Aa)». BS, 064/4-58-3.

963 BS, 064/4-58-3.

964 BS, 064/4-58-3.

Nynorskteksten ser først ut til å ha blitt utarbeidet noe senere og ble aldri sendt ut til konsulenter. Nynorskfolket i Bibelselskapet, nynorskoversetteren Farestveit og biskop Juvkam, hadde derimot laget en kommentar til bokmålsversjonen, slik de andre konsulentene hadde gjort. Deres kommentarer ble behandlet sammen med konsulentuttalelsene i OU januar 1973. Også her ser man merknader til oversettelsen «innsatt» i Rom 1,4. I skrivet understreker Farestveit at det er noe i forslagene han og Juvkam verken kan eller vil akseptere:

Biskop Juvkam og underskrivne har sett på den nye omsetjingi til Romarbrevet. Og det aller meste seier me oss samde i og glade for. Men det finst òg nokre formuleringar og ord som det er vanskeleg eller uråd for oss å godta. Og då bokmålsteksten i stor mon er bindande for ei nynorsk omsetjing, vil me koma med følgjande merknader:⁹⁶⁵

Til Rom 1,4 kommenterte de: «[...] innsatt som Guds Sønn. Er denne formuleringi god nok?»⁹⁶⁶ Understrekningen av ordet «innsatt» tyder på at dette var ett av ordene Farestveit og Juvkam fant uakseptable. Farestveit og Juvkam presiserer ikke hva de legger i «god nok». Det kan se ut til at de spør om formuleringen er teologisk holdbar, når den åpner for et potensielt problematisk meningspotensial. Formuleringen var heller ikke brukt i Bibelselskapets tidligere oversettelser. OUs behandling av Farestveit og Juvkams merknader er reflektert i en kopi av skrivet, der Sandvik har notert «Bauer» i margin til deres kommentar.⁹⁶⁷ Sandviks merknad er enda en indikasjon på at støtten til «innsatt» hos Bauer ble ansett som viktig, både for at uttrykket opprinnelig ble valgt, og for at det ble beholdt, når formuleringen møtte motstand fra flere hold.

Bibelselskapet hadde nå blitt møtt med et visst press fra eksterne aktører (Seim og Nilsen) som ønsket å endre teksten av teologiske årsaker, og internt har Farestveit og Juvkam argumentert for noe tilsvarende. Formuleringen «innsatt som Guds Sønn» stod likevel fast gjennom hele prosessen, helt frem til trykningen av NT75. Drøftingen fortsatte imidlertid om hvordan man skulle gjengi *en dynamei*. Hittil hadde man gjengitt det

965 BS, 064/4-58-5.

966 BS, 064/4-58-5.

967 BS, 064/4-58-5.

som [innsatt som Guds sønn] «i kraft». Da nynorskutkastet var ferdig i februar 1973, ble dette igjen tatt opp til drøfting.

Den tidligste versjonen av nynorskteksten i arkivet stammer fra landsstyremøtet 11. april 1973, da teksten så slik ut: «[...] men ved heilagdoms Ande vart innsett i si makt som Guds son då han stod opp frå dei døde.»⁹⁶⁸ Her har nynorskoversetteren (Farestveit) fulgt bokmålsutkastet, og tolket *en dynamei* attributivt til *hyiou theou* («Guds mektige Sønn»). I sluttprosessen ble dette endret til «med makt», og teksten ble følgende i NT75:

NT75 Rom 1,3-4	³ evangeliet om hans Sønn, Jesus Kristus, vår Herre, som menneske kommet av Davids ætt, ⁴ men ved hellighets Ånd innsatt som Guds Sønn med makt da han stod opp fra de døde.

Her ser vi at kontrasten («men») mellom Jesu menneskelighet i vers 3 og hans status som «Guds mektige Sønn» i vers 4 er tilbake i utkastet, om enn med en annen ordlyd («med makt»).

Selv om utkastene og drøftingene har variert noe gjennom oversettelsesprosessen, var det én ting som stod fast gjennom hele prosessen: tvetydigheten om når Jesus ble Guds sønn. Denne tvetydigheten var ikke i Bibelselskapets tidligere oversettelser, som hadde gjengivelser som indikerte at opphøyelsen etter opstandelsen bare bekreftet noe han allerede var: Guds sønn.

Rom 1,4 endres i NO78

Gjengivelsen i NT75 ble vedtatt endret på OUs møte 16.–21. august 1976, fra «Guds Sønn med makt» tilbake til Sandviks førsteutkast, «Guds mektige Sønn».⁹⁶⁹ I den endelige versjonen i NO78 ser vi også at det kontrastive «men» er fjernet, mellom Jesu menneskelighet i vers 3 og hans status som «Guds mektige Sønn» i vers 4.

NO78 Rom 1,3-4	³ evangeliet om hans Sønn, Jesus Kristus, vår Herre, som menneske kommet av Davids ætt ⁴ ved hellighets Ånd innsatt som Guds mektige Sønn da han stod opp fra de døde.

Romerne 1,3-4 forble uendret etter justeringen i 1985.

⁹⁶⁸ BS, 072/4-88.

⁹⁶⁹ BS, 010/4-1-2-1.

Redegjørelse ved Gunnar Johnstad

I 1986 kommer det en inngående korrespondanse fra Sigurd Hillerud, som spør om oversettelsen av dette verset. Gunnar Johnstad, som ledet justeringen av NO78, svarer:

Det greske verb som er brukt på dette sted, kan ha følgende to betydninger når det brukes med dobbel akkusativ: 1) bestemme en som noe, godtgjøre, (be) vise (slik ble verbet ofte gjengitt i eldre bibeloversettelser); 2) bestemme en til noe, dvs. utpeke, (inn)sette en til noe. Betydning 2) er den leksikalsk sett mest naturlige og må foretrekkes hvis ikke helt spesielle grunner tilsier at betydning 1) likevel bør foretrekkes. Betydning 2) har vi i NT bl.a. i Apg 10,42 og 17,26. Heller ikke i Rom 1,4 er det nødvendig å anta at det greske verbet er brukt i betydning 1). Vi kan nemlig forstå det slik at ordene «i makt» («kraft») («mektige», NO -78) står attributivt til «Guds Sønn», slik at «innsatte» ikke bare skal knyttes til «Guds Sønn», men til hele vendingen «Guds Sønn i makt», altså: Jesus ble ved oppstandelsen bestemt til å være (innsatt som) Guds Sønn i kraft; han var altså Guds Sønn på forhånd, men under sitt jordeliv var han det i svakhet (sml. 2 Kor 13,4), mens han fra og med oppstandelsen av er satt til å være Guds Sønn i kraft, opphøyet til guddommelig allmakt. Han var Guds sønn også før oppstandelsen, men hans bestemmelse som Guds mektige Sønn ble først virkeliggjort ved oppstandelsen. Sml. til dette Apg 17,31, hvor det Jesus er bestemt til, sidestilles med det han allerede er.⁹⁷⁰

Johnstad argumenterer her for den valgte fortolkningen i NO78/85 (betydning 2), som teologisk sett er mer utfordrende enn «betydning 1». Johnstad kommer selv med en fortolkning som forutsetter at Jesus var Guds sønn også før han ble «innsatt som Guds mektige Sønn»,⁹⁷¹ og bringer teksten dermed i harmoni med «rett lære». Fortolkningen lukker muligheten for en adoptiansk kristologi, men formuleringen i NO78/85 holder fortsatt denne fortolkningsmuligheten åpen. «Innsatt som Guds mektige Sønn» kan altså leses som at Jesus ikke tidligere var Guds sønn,

⁹⁷⁰ BS, 093/6-6-8-2.

⁹⁷¹ I hans fortolkning ser det også ut til å være en forbindelse mellom bortprioritering av betydning 1 og den teologiske implikasjonen. Altså: Teologien i sammenheng er uttrykt i teksten, og *derfor* er det ikke noe problem å velge betydning 2.

selv om han ved oppstandelsen blir innsatt som Guds *mektige* sønn. I og med at Johnstad har svart eksplisitt på det teologiske spørsmålet, er det ikke utenkelig at innsenderen har spurt om betydningen av dette uttrykket i NO78, som skilte seg klart ut fra den tidligere kirkebibelen (jf. også den tidligere konsulentresponsen).

Bibel 2011

Oversettelsen av Romerbrevet foregikk i Paulus-gruppen. Her var Reidar Aasgaard primærversetter for bokmål, og Hans Johan Sagrusten var primærversetter for nynorsk.⁹⁷²

Aasgaards førsteutkast til bokmål

Rom 1,3-4 BM1T	³ evangeliet om hans Sønn, kommet som menneske av Davids ætt, ⁴ men innsatt ved hellighets Ånd som Guds mektige Sønn da han stod opp fra de døde. Ved ham, Jesus Kristus, vår Herre,
Kommentar	⁴ eller: og ble ved hellighets Ånd (ev. Den Hellige Ånd) innsatt: eller bekreftet, stadfestet å være Guds mektige Sønn. eller: ved sin oppstandelse fra de døde

I forhold til NO78 har Aasgaard i sitt førsteutkast innført det kontrastive «men» mellom Jesu menneskelighet i vers 3 og hans status som Guds sønn i vers 4. Ut over dette bruker Aasgaard lik terminologi som i NO78 i det aktuelle leddet: «innsatt ved hellighets Ånd som Guds mektige Sønn da han stod opp fra de døde». I kommentarfeltet er det listet opp to interessante alternative forslag, som representerer en annen fortolkning av det aktuelle utsagnet. Ved alternativene «bekreftet» og «stadfestet» blir det tydelig at Jesus allerede var Guds sønn, ved at dette bare blir bekreftet, stadfestet, ved oppstandelsen. Oversettelsesalternativene var antakelig gjort med sideblikk til andre skandinaviske oversettelser, der BF97 har «stadfestet», DO92 «stadfæstet» og NB88 «godtgjort».

Gjengivelsen i Aasgaards hovedtekst har derimot et større meningspotensial, og står, som NO78(/85), mer åpent i spørsmålet om når Jesus

972 Aasgaards førsteutkast (datert til 16.6.2000) er hentet fra BS, digitalt arkiv, /NT – REVISJON/ Bibeltekst NT/Reviderte tekster/Reidar Aasgaard/Rom 1, 46ROMBST1T1CARBMØTE.doc.

ble Guds sønn. Aasgaards oversettelse var også lik mange av de andre bibeloversettelsene han sammenlignet med, deriblant SO2000, NAB, NJB, Amplified, TOB, Gunnes, Zürcher, Luther og Elberfelder, som gjengir *horizō* med «innsatt» eller lignende.⁹⁷³ Det skaper en åpenhet for flere fortolkninger i spørsmålet om når Jesus ble Guds sønn. Dette finner man også i NIV og REB, som leser *horizō* sammen med *en dynamei* – slik som i Leivestads tidligere utkast.⁹⁷⁴ I KJV, NASB og NRSV er tolkningsrommet noe innsnevret, med gjengivelsen «declared [to be] the Son of God in power».⁹⁷⁵ Tolkningsrommet blir derimot totalt innsnevret i DO92, BF97 og NB88, som alle har gjengivelser som sikrer en fortolkning om at Jesus allerede var Guds sønn.⁹⁷⁶

Sagrustens nynorsktekst ble ferdig noe senere (19.3.2001), omtrent én måned før det første tekstmøtet i oversettergruppen.⁹⁷⁷

Rom 1,3-4 NN1T	³ Evangeliet om hans Son, i kjøt og blod komen av Davids ætt, ⁴ men ved heilagdoms Ande innsett som Guds mektige Son då han stod opp frå dei døde, Jesus Kristus, vår Herre.
Kommentar	³ Alt. vers 3-4: «komen i kjøt og blod av Davids ætt, men innsett ved heilagdom Ande som Guds mektige Son» ⁴ Alt: «Ved oppstoda frå dei døde»

Sammenlignet med nynorskutgaven av NO78/85 har Sagrusten i vers 3 erstattet «menneske» med «kjøt og blod». I vers 4 er ordlyden tilnærmet identisk. Sagrusten har beholdt det kontrastive «men» mellom vers 3 og 4, slik som nynorskutgaven av NO78/85, som på dette punktet skilte seg

973 SO2000 («och genom sin andes helighet blev insatt som Guds son i makt och välde»), NAB («established as Son of God in power»), NJB («was designated Son of God in power»), Amplified («was openly designated the Son of God in power»), TOB («établi, selon l'Esprit Saint, Fils de Dieu avec puissance»), Gunnes («Men i kraft av den guddommelige ånd som bodde i ham, innsatt i all sin makt og verdighet som Guds sønn»), Zürcher («der eingesetzt ist zum Sohne Gottes voll Macht»), Luther («und nach dem Geist, der heilig, eingesetzt ist als Sohn Gottes in Kraft»), Elberfelder («als Sohn Gottes in Kraft eingesetzt dem Geiste der Heiligkeit»).

974 NIV («was declared with power to be the Son of God»), REB («he was proclaimed Son of God by an act of power»). Selv om NIV og REB gjengir til «declare», skaper det nevnte syntaktiske valget en større åpenhet.

975 KJV («And declared to be the Son of God with power»), NASB («was declared the Son of God with power»), NRSV («was declared to be Son of God with power»).

976 DO92 («stadfæstet som Guds søn med magt og vælde»), BF97 («ble stadfæstet å være Guds Sønn i kraft»), NB88 («er godgjort å være Guds veldige Sønn»).

977 BS, digitalt arkiv/NT – REVISJON/Bibeltekst NT/PARATEXT/Backup 13 09 02/NNN1C, 46ROMN1C.txt.

ut fra bokmålsutgaven av NO78/85. I det aktuelle leddet har Sagrusten beholdt en formulering («innsett som Guds mektige Son då han stod opp frå dei døde») som har en åpenhet for flere fortolkninger, i likhet med Aasgaards utkast. I motsetning til Aasgaard gir han ingen alternativer til oversettelse for ordet *horisthentos*. Førsteutkastet av Romerbrevet var nå ferdig på både bokmål og nynorsk, og ble behandlet på møtet i oversettergruppen 16.–18. april 2001.

Møtet i oversettergruppen

I møtet i Paulus-gruppen lå bokmåls- og nynorskteksten side om side til sammenligning.

Det er ikke gjort noen vedtak om det aktuelle leddet i vers 4, verken i bokmåls- eller nynorskutkastet.⁹⁷⁸ Dette betyr at teksten («men innsatt ved hellighets Ånd som Guds mektige Sønn da han stod opp fra de døde»/ «men ved heilagdoms Ande innsett som Guds mektige Son då han stod opp frå dei døde») ble stående. Bokmålsutkastet ble oppdatert til 2. versjon (2T) kort tid etter møtet oversettergruppen (10.5.2001):

Rom 1,3-4 BM2T⁹⁷⁹	³ evangeliet om hans Sønn, Jesus Kristus, kommet som menneske av Davids ætt ⁴ og innsatt ved hellighets Ånd som Guds mektige Sønn da han stod opp fra de døde.
Kommentar⁹⁸⁰	⁴ eller: ved oppstandelsen fra de døde

Bortsett fra de to vedtakene fra oversettermøtet i april er det ingen endringer fra førsteutkastet. I kommentarfeltet er det derimot endringer. Tidligere var «stadfestet» og «bekreftet» listet opp som alternativer her. De er nå fjernet. Det kan tyde på at saken har vært diskutert, men lagt til side.

Nynorstkastet ble oppdatert til en 2. versjon (2T) ti dager senere (20.5.2001). I utkastet stod den aktuelle formuleringen fast:

978 BS, digitalt arkiv, /NT – REVISJON/Gjennomgått/Oversettergruppen/Møter og Referat/Referat fra tekstmøter/2001, Referat tm Paulusgr. 16-18.4.doc. Referat ved HOM.

979 BS, digitalt arkiv, /NT – REVISJON/Bibeltekst NT/PARATEXT/Backup 02 10 02/NBM2T, 46ROMB2T.txt.

980 BS, digitalt arkiv, /NT – REVISJON/Bibeltekst NT/PARATEXT/Backup 11 11 02/Nbm2c, 46ROMB2C.txt.

Rom 1,3–4 NN2T ⁹⁸¹	³ evangeliet om hans Son, Jesus Kristus, vår Herre, komen av Davids ætt i kjøt og blod, ⁴ og innsett ved heilagdoms Ande som Guds mektige Son ved oppstoda frå dei døde.
Kommentar ⁹⁸²	⁴ Alt: «då han stod opp frå dei døde.»

Disse versjonene (2T) av bokmåls- og nynorskteksten ble nå sendt ut til den kirkelige responsgruppen. Arkivet inneholder kommentarene til bokmålsteksten av Romerbrevet fra fem KRG-medlemmer (der flere har kommentert både bokmåls- og nynorskteksten). Ingen av dem har kommentert oversettelsen av det aktuelle uttrykket.⁹⁸³ Sammenlignet med responsen Bibelselskapet fikk av konsulentene på samme tekst i NO78 (se s. 346), kan man nå spore en nedgang i teologisk bekymring over formuleringen «innsatt som Guds mektige Sønn».

Teksten gikk nå videre til redkom, som skulle bearbeide tekstene til et 3.-utkast til OU-møtet. Redkom gjorde ingen endringer i bokmåls- eller nynorskteksten, heller ikke i kommentarfilene. Teksten gikk nå videre til OU, som skulle behandle den 15.–16. oktober 2001.⁹⁸⁴

Møtet i oversettelsesutvalget

Behandlingen av Romerbrevet kapittel 1–8 (3T av bokmål og nynorsk) stod på dagsorden for møtet, og følgende vedtak ble gjort om Rom 1,3–4:⁹⁸⁵

Bokmål:

- 1,3 Det er evangeliet om hans Sønn, kommet som menneske av Davids ætt
4 og innsatt ved hellighets Ånd som Guds mektige Sønn ved oppstandelsen fra de døde, Jesus Kristus vår Herre. [...]

nynorsk

- 1,3 ... i heilage skrifter. Det er evangeliet ...

981 BS, digitalt arkiv, /NT – REVISJON/Bibeltekst NT/PARATEXT/Backup 30 06 01/PARATEXT/NNN2T, 46ROMN2T.txt.

982 BS, digitalt arkiv, /NT – REVISJON/Bibeltekst NT/PARATEXT/Backup 30 06 01/PARATEXT/NNN2C, 46ROMN2C.txt.

983 BS, mappe «KRG-tekster I».

984 Med følgende personer til stede: «Hans Kvalbein, Hallvard Hagelia, Gunnar Johnstad, Astri Ramsfjell, Solfrid Storøy, Jostein Stokkeland, Dag K. Smemo – deler av første dag, Turid Barth Pettersen – deler av første dag, Hans-Olav Mørk, Ingvild E. Gamble (ref). Forfall: Ole Chr. M. Kvarme, Gunnleik Seierstad.» BS, digitalt arkiv, /OU – Referat/2001, Referat fra OU-møte15.-16. okt.hom.doc.

985 Sak OU 18/2001. BS, digitalt arkiv, /OU – Referat/2001, Referat fra OU-møte15.-16. okt.hom.doc.

Dette ble altså vedtatt, og redkom skulle effektivere vedtakene inn i bibelteksten.⁹⁸⁶ I enkelte saker var det likevel åpenhet for at redkom kunne jobbe videre med teksten. I OU-referatet var dette markert med piler.⁹⁸⁷ Verken i bokmåls- eller nynorskteksten til Rom 1,3-4 var det markert noen piler, og redkom var dermed forpliktet til å effektivere OUs vedtak. Det aktuelle leddet forble det samme både i bokmåls- og nynorskteksten («innsatt ved hellighets Ånd som Guds mektige Sønn da han stod opp fra de døde»/«innsett ved heilagdoms Ande som Guds mektige Son ved oppstoda frå dei døde»). Romerbrevteksten fulgte den ordinære saksgangen videre, og gikk til foreløpig godkjenning i styret. Utkastet var satt opp til foreløpig godkjenning på styremøtet 9.-10. oktober 2002, der styret vedtok teksten. Ingen av merknadene fra styret relaterte seg til oversettelsen av Rom 1,3-4.⁹⁸⁸ Når teksten var foreløpig godkjent i styret, var den klar for prøvepublisering. Romerbrevet ble utgitt i 2003 i *NTR 2, Mark*.⁹⁸⁹ I *NTR* ble bokmåls- og nynorskteksten publisert med «oversetternes kommentarer». Teologisk hovedkonsulent Gunnar Johnstad stod antakelig for kommentarene til Romerbrevet. Nedenfor ser vi Rom 1,3-4 i *NTR* bokmål og nynorsk, sammen med kommentarene (alt i tabellen nedenfor er direkte sitat fra *NTR 2*):

Bokmål	Det er evangeliet om hans Sønn, Jesus Kristus vår Herre, kommet som menneske av Davids ætt ⁴ og innsatt ved hellighets Ånd som Guds mektige Sønn ved oppstandelsen fra de døde.
Nynorsk	Det er evangeliet om hans Son, Jesus Kristus, vår Herre, komen av Davids ætt i kjøt og blod ⁴ og innsett ved heilagdoms Ande som Guds mektige Son ved oppstoda frå dei døde.

986 Jf.: «OU godkjenner det fremlagte forslag til revidert tekst av Paulus' brev til romerne, bokmål 3 T og Paulus' brev til romarane, nynorsk 3 T med de merknader som er fremkommet i møtet, og gir redaksjonskomiteen fullmakt til å innarbeide disse merknadene i et 4. utkast som oversendes styret til foreløpig godkjenning.»

Sak OU 18/2001. BS, digitalt arkiv, /OU – Referat/2001, Referat fra OU-møte15.-16. okt.hom.doc.

987 Jf. BS, digitalt arkiv, /OU – Referat/2001, Referat fra OU-møte15.-16. okt.hom.doc.: «Piler angir de stedene som red.kom skal se spesielt på!»

988 Jf. BS, digitalt arkiv, /DNB Styreprotokoller 2000-2011/2002 Protokoller styret Vedlegg til protokoll 9.-10.10.2002.doc.

989 *NTR: Det nye testamente revidert med oversetternes kommentarer*, bd. 2, *Mark: Markusevangeliet, Romerbrevet, Første korinterbrev, Andre korinterbrev* (Oslo: Det Norske Bibelselskap, 2003).

Kommentar	1,4 innsatt til/innsatt til Det greske verbet <i>horizá</i> kan også oversettes «bestemme til», «godtgjøre». Innsattelsen som Guds Sønn ved oppstandelsen markerer ikke noen endring i Jesu sønneforhold, for etter Paulus' syn var Jesus Guds Sønn også før oppstandelsen, jf. Rom 5,10; Gal 4,4; Fil 2,6. [...] <i>Guds mektige Sønn/Guds mektige Son</i> Den greske teksten har ordrett: «Guds Sønn i kraft» (<i>en dynámei</i>). Som menneske var Jesus Guds Sønn i svakhet (jf. 2 Kor 13,4), mens han etter oppstandelsen er den opphøyde Herre og dermed Guds sønn «i kraft».

Når man leser konsulentens kommentar, er det tydelig at et stort teologisk spørsmål står på spill: spørsmålet om når Jesus ble Guds sønn. Kommentaren viser ikke til forskjellige fortolkningsmuligheter, men argumenterer normativt for én forståelse. I kommentaren eliminerer konsulenten muligheten for tvetydighet i spørsmålet om når Jesus ble Guds sønn. Kommentarene til «innsatt til» og «Guds mektige Sønn» avgrensner seg mot det man tradisjonelt vil kalle «adoptianske» fortolkninger, det vil si mot det synet om at Jesus ikke var Guds evige sønn, men at Jesus ble Guds sønn enten ved dåpen eller ved oppstandelsen. Oversettelsen «innsatt ... som Guds mektige Sønn ... ved oppstandelsen» muliggjør en adoptiansk lesning. Dersom oversettelsen ikke hadde åpnet opp for dette, hadde det heller ikke vært behov for å argumentere så tydelig mot denne fortolkningen i kommentaren. Her ser det altså ut til å være mulig å spore en bestemt teologisk interesse. Dette blir bare enda tydeligere av det faktum at konsulenten unnlater å opplyse om at det også er en annen oversettelsesmulighet: «innsatt i kraft som Guds sønn ... ved oppstandelsen ...».⁹⁹⁰ Denne oversettelsesmuligheten tilrettelegger i enda større grad for en adoptiansk fortolkning enn den valgte gjengivelsen i prøveoversettelsen til Bibelselskapet. Johnstads kommentarer svarer til hans tidligere redegjørelse om denne teksten til Sigurd Hillerud fra 1986.

⁹⁹⁰ Det greske uttrykket *en dynamei* («i kraft») leses da som adverbial til *horisthentos* («innsatt i kraft/makt»), og altså ikke som attributt til *hyiou theou*, Guds sønn i kraft/makt (dvs. Guds mektige sønn).

Den videre behandlingen

Etter publiseringen av *NTR* 2 var Romerbrevet igjen til behandling i oversettelsesutvalget.⁹⁹¹ Det ble ikke gjort noen nye vedtak for Rom 1,4, og teksten ble sendt til endelig godkjenning i styret. Styret gav sin endelige godkjenning til oversettelsen av Romerbrevet 2. desember 2004, uten noen merknader til Rom 1,4.⁹⁹² I saken som stod på dagsorden på styremøtet, får vi også innsikt i hva sluttredaksjonens arbeid har bestått i den siste tiden:

Forlagssjefen orienterte om prosessen i sluttredaksjonen og oversettelsesutvalget, hvor arbeidsgrunnlaget har vært å gjennomgå innkommet respons til *NTR*-heftene og bestilte kommentarer fra to stilister, samt vedtakssjekk fra OU- og styrereferat. Foruten stilistiske forbedringer, er det også tatt spesielt hensyn til konsistens.⁹⁹³

Den innkomne responsen «til *NTR*-heftene og bestilte kommentarer fra to stilister» refererer blant annet til arbeidet som ble gjort av Paal-Helge Haugen og Hanne Ørstavik. Ingen av dem kommenterte oversettelsen av det aktuelle uttrykket.⁹⁹⁴ Utsagnet om at redaksjonskomitéen har gjennomgått «vedtakssjekk fra OU[oversettelsesutvalget]- og styrereferat» viser at sluttredaksjonen så seg forpliktet på vedtakene fra både oversettelsesutvalget og styret. I referatet er styrets suverenitet understreket: «Det ble understreket at styret er suverent og kan overprøve oversettelsesutvalgets vedtatte tekst. Dersom styret ikke vil godkjenne enkeltpunkter i tekstene, sendes disse tilbake til OU [oversettelsesutvalget].»⁹⁹⁵ Som nevnt hadde styret ingen merknader til Rom 1,4, og hadde altså dermed godkjent teksten. Sluttredaksjonen, og da redaksjonskomitéen (som primært bestod av de samme personene som i sluttredaksjonen), som fulgte

991 Romerbrevet ble behandlet i møtet 11.–12. oktober 2004, for «godkjenning av revidert tekst på bokmål og nynorsk før endelig godkjenning i Bibelselskapets styre». BS, digitalt arkiv, Sak OU11/2004. Romerne 12,8 var den eneste teksten styret hadde merknad til, ifølge protokollen: «Romerbrevet godkjennes med følgende merknad til 12,8: Verset sendes tilbake til OU som vurderer kommentaren og tar en endelig avgjørelse.» BS, digitalt arkiv, Protokoll DNB styremøte 02.12.2004.doc.

992 BS, digitalt arkiv, Sak S47/2004.

993 Sak S47/2004. BS, digitalt arkiv, Protokoll DNB styremøte 02.12.2004.doc.

994 BS, boks 9 og 10.

995 Sak S47/2004. BS, digitalt arkiv, Protokoll DNB styremøte 02.12.2004.doc.

teksten frem mot trykking, var altså forpliktet på vedtakene fra oversettelsesutvalget og styret, og skulle følge opp disse vedtakene. Som vi skal se, skjedde det likevel en interessant endring i Rom 1,4.

Sluttarbeidet med Det nye testamente

I sluttarbeidet med NT blir endringen i Rom 1,4 synliggjort i arkivmaterialet da fotnotearbeidet var i sluttfasen.⁹⁹⁶ Også i sluttfasen ble det tydeliggjort i styreprotokollene hvilket mandat sluttredaksjonen hadde. Bibelselskapets styre hadde i sitt møte 6. juni 2005 drøftet ordningen om «fullmakt vedr. ferdigstilling av fotnoter og mindre endringer i NTo5», og angående justeringer i teksten vedtok styret: «Styret gir administrasjonen og oversettelsesutvalget fullmakt til å gjennomføre de siste justeringene i NTo5 med sikte på publisering høsten 2005. Informasjon om hvilke justeringer som er foretatt, sendes styret til orientering.»⁹⁹⁷ I innkallingen til styremøtet 6. juni 2005 står det presisert hvilken type endringer det er snakk om:

Vi anser nå teksten som ferdig og utgivelsesklar. En kan likevel ikke se bort fra at det i arbeidet med å gjøre teksten helt trykkeklar kan oppstå behov for ytterligere justeringer. Det kan dreie seg om små stilistiske endringer, korrekturer, oppretting av feil, konsekvent gjennomføring av tidligere vedtak eller justeringer der en tidligere har fått fullmakt til å finne løsninger i tråd med prinsippvedtak. Slike endringer bør kunne behandles administrativt i de fleste tilfeller.⁹⁹⁸

Som det presiseres ovenfor, handlet fullmakten først og fremst om stilistiske endringer, korrigerings av skrivefeil og sjekking av konsistens, osv. Når det gjaldt større, innholdsmessige endringer, heter det videre: «Der det er snakk om oversetterfaglige spørsmål, vil disse bli lagt fram for OU [oversettelsesutvalget]. Informasjon om slike endringer vil komme til

⁹⁹⁶ For detaljene i hvordan dette kommer til syne i fotnotearbeidet, se Beckmann, «Bibelselskapets kristologi» (PhD-avhandling, Universitetet i Agder, 2017), 367–9.

⁹⁹⁷ BS, digitalt arkiv, /DNB Styreprotokoller 2000-2011/2005 Protokoller styret, Protokoll DNB styremøte 06.06.2005.doc.

⁹⁹⁸ BS, digitalt arkiv,/Saksdokumenter DNB Styre 2000-2011/2005 Saksdok. styret, Innkalling styret 06.06.2006.doc.

styret i form av et OU-referat eller i en egen sending.»⁹⁹⁹ I alle tilfellene der det var snakk om «oversetterfaglige spørsmål», skulle disse bli lagt frem for oversettelsesutvalget, og endringene skulle sendes til styret. Det skjedde også endringer (i tråd med styrets anvisning ovenfor) etter styrets møte 6. juni. Det ble holdt et møte i oversettelsesutvalget 21.–22. juni, da fotnotene ble gjennomgått. I protokollen fra møtet finner man «justeringer i sluttrevidert tekst», men Rom 1,4 var ikke blant tekstene med vedtatte endringer. Det ble altså ikke gjort noen vedtak om teksten i oversettelsesutvalget. Fotnoten til Rom 1,4 ble derimot fremlagt på møtet, og oversettelsesalternativene i noten forutsatte «innsatt ... som Guds mektige Sønn» som bibeltekst.¹⁰⁰⁰

I etterkant av møtet i oversettelsesutvalget ble teksten likevel endret. Dette er mulig å spore rent fysisk i tekstversjonene til Romerbrevet. «Innsatt som Guds mektige Sønn»/«innsett [...] som Guds mektige Son» var den gjeldende formuleringen på bokmål og nynorsk i alle versjonene frem til 24. juni, da endringen ble plottet inn i teksten 24. juni 2005.¹⁰⁰¹ Teksten var nå endret fra «innsatt som Guds mektige Sønn» til «stadfestet som Guds mektige Sønn».

Som nevnt, hadde oversettelsesutvalget behandlet tekstene flere ganger og vedtatt «innsatt som Guds mektige Sønn ved oppstandelsen fra de døde», og styret hadde både gitt sin foreløpige og endelige godkjenning av denne teksten. Styret, som hadde det overordnede mandatet med å godkjenne oversettelsen, fikk heller aldri informasjon om denne endringen. Arkivkildene dokumenterer at det aldri ble sendt informasjon om noen tekstendring av Rom 1,4 til styret i denne perioden, heller ikke til det endelige styremøtet 22. august 2005.¹⁰⁰² Dette betyr følgende: Redaksjonskomitéen, som var forpliktet på OUs og styrets vedtak, endret teksten, og unnlot samtidig å informere styret om endringen. Det er også påfallende at endringen innfører en ny inkonsekvens i oversettelsen, når styret ble

999 BS, BS, digitalt arkiv/Saksdokumenter DNB Styre 2000-2011/2005 Saksdok. styret, Innkalling styret 06.06.2006.doc.

1000 For en utdypende kommentar til dette, se Beckmann, «Bibelselskapets kristologi», 371.

1001 BS, digitalt arkiv, /NT – REVISJON/Bibeltekst NT/PARATEXT/Backup 24 06 05/BM14T, 46ROMBM14T.PTX.

1002 Bekreftet av sjefssekretær Ingvild Ellingsen i Bibelselskapet, som har sendt meg alle vedleggene som ble sendt til styret i denne perioden. Korrespondanse, 24.2.2016.

informert om at sluttredaksjonen tok «særlig hensyn til konsistens» (tidligere sitert ovenfor). I de andre forekomstene av ordet i NT var det aldri oversatt til «stadfeste», man innførte altså en ny inkonsekvens. Hva kan forklare denne endringen?

Endringens teologiske betydning

Med en så særegen og kontroversiell endring i oversettelsesprosessen er det naturlig å se på hva den innebærer. De kristologiske implikasjonene er store: «Stadfeste» indikerer at oppstandelsen bare bekreftet det Jesus allerede var: Guds sønn. Ikke bare bekrefter oppstandelsen at Jesus var Guds sønn, den bekrefter også at han allerede var «Guds mektige Sønn», ettersom «stadfestet» står til hele uttrykket «Guds mektige Sønn». Ettersom det ikke er naturlig å forestille seg at Jesus var «Guds mektige Sønn» under sitt jordeliv (jf. også kommentarene i *NTR*), er det naturlig å knytte denne statusen til en før-jordisk tilværelse: Jesus var «Guds mektige sønn» allerede før han kom til jorden. Endringen til «stadfeste» utelukker dermed enhver form for opphøyelse når det gjelder Jesu før-jordiske tilværelse, og fjerner enhver mulighet for at uttrykket kan leses som at Jesus fikk en ny status ved oppstandelsen: Han var allerede Guds mektige sønn. «Stadfestet» er et ekko av den kristologiske forklaringen i *NTR*: «Innsettelsen som Guds Sønn ved oppstandelsen markerer ikke noen endring i Jesu sønneforhold, for etter Paulus' syn var Jesus Guds Sønn også før oppstandelsen.» Endringen er derfor påfallende: Ikke minst ut fra måten teksten ble endret på, men særlig ut fra hva endringen innebærer for kristologien.

Teksten ble dermed slik i NT05. Det sentrale uttrykket ble ikke endret i justeringen av NT05 i Bibel 2011.

Endelig tekst og note i Bibel 2011

Endelig tekst og fotnote ble dermed slik i Bibel 2011:

Rom 1,3–4 bokmål	³ Det er evangeliet om hans Sønn, Jesus Kristus, vår Herre, kommet som menneske av Davids ætt, ⁴ ved hellighets Ånd stadfestet som Guds mektige Sønn ved oppstandelsen fra de døde.

Fotnote 1,4	Apg 13,32f
Rom 1,3-4 nynorsk	³ Det er evangeliet om hans Son, Jesus Kristus, vår Herre, komen som menneske av Davids ætt ⁴ og stadfest ved heilagdoms Ande som Guds mektige Son ved oppstoda frå dei døde
Fotnote 1,4	Apg 13,32f

Selv om selve teksten fra NT05 ikke ble justert i Bibel 2011, skjedde det likevel nevneverdige endringer i fotnoten. I NT05 opplyste fotnoten om noen andre oversettelsesmuligheter enn «stadfeste».¹⁰⁰³ Disse ble fjernet i Bibel 2011, og bibelleseren får her ingen informasjon om at teksten kan oversettes på noen annen måte. «Stadfeste» fremstår altså som eneste mulighet.

Intervjuer

Intervju med Reidar Aasgaard

I intervju med primæroversetter Reidar Aasgaard kommer det tydelig frem at han er kritisk til endringene som skjedde på tampen av arbeidet. På spørsmål om hva som står på spill i de enkelte oversettelsesvariantene av denne teksten, svarer Aasgaard at «det handler om et bibelteologisk og systematisk-teologisk spørsmål: Når ble Jesus Guds sønn? Om han har vært det fra evighet av, eller om det først skjedde i forbindelse med oppstandelsen.»¹⁰⁰⁴ Etter å ha sett utviklingen fra første utkast til endelig utkast synes Aasgaard at «det virker som at det har vært klare interesser i utviklingen fra det ene til det andre mot slutten av prosessen. Dette [«innsatt som Guds mektige Sønn»] stod uanfektet hele veien, og

¹⁰⁰³ Notene i NT05 opplyste om følgende oversettelsesmuligheter: «stadfestet som kan også oversettes «bestemt til», «godtgjort å være»/«stadfest ... som kan òg omsetjast «esla til», «godtgjort å vera». Oversettelsesmulighetene stod opprinnelig som alternativer til «innsatt», og alternativene ble merkelig nok ikke justert etter endringen fra «innsatt» til «stadfestet». Det betyr at «innsatt» aldri kom inn i notene, selv om det ble tatt ut av hovedteksten. Selv om oversettelsesalternativene i notene til NT05 forutsetter «innsatt som» som hovedtekst, hadde alternativet «bestemt til» likevel den funksjon at den gav en alternativ forståelse til «stadfestet som». «Bestemt til» åpner for andre kristologiske implikasjoner enn «stadfeste», og har også en langt større åpenhet til spørsmål om når Jesus ble Guds sønn. En slik oversettelse signaliserer også at det skjedde noe nytt med Jesu status ved oppstandelsen. Denne fortolkningsmuligheten forsvant da oversettelsesalternativene ble tatt ut av notene i Bibel 2011.

¹⁰⁰⁴ Intervju 2.12.15.

så har det forsvunnet helt på tampen». ¹⁰⁰⁵ På oppfordring om å vurdere sluttresultatet («stadfestet som Guds mektige Sønn») i lys av prinsippene for oversettelsen, mener Aasgaard at sluttresultatet er «uheldig i forhold til de grunnleggende prinsippene vi hadde for oversettelsen», og han knytter dette både til det historisk-kritiske prinsippet og til prinsippet om konkordans. ¹⁰⁰⁶

Det er faglig uholdbart. Det er ikke i tråd med historisk-kritisk bibelfaglig fremgangsmåte når det gjelder å håndtere og oversette tekst. Den endringen [fra «innsatt» til «stadfestet»] ser jeg som problematisk fordi det oppleves som en innsnevring, når det ellers kan forstås mindre spesifikt og mer flertydig. Da burde man ha holdt seg til en mer åpen språkbruk. Og det burde i hvert fall vært gjenspeilt i notene, siden man falt ned på en så tydelig løsning. Hvis man mente det var to uforlikelige tolkninger, burde man i det minste oppgi den andre tolkningen i en fotnote. ¹⁰⁰⁷

Foruten det Aasgaard ser som et brudd på det historisk-kritiske prinsippet, etterspør han her også en transparens i tolkningsarbeidet. Når man valgte en løsning som i utgangspunktet var problematisk, «burde man i det minste» opplyse om den andre oversettelsen i en fotnote. Her lukker man tolkningsmulighetene, og sikrer ett bestemt meningsinnhold. Aasgaard ser også sluttresultatet som et brudd på prinsippet om konkordans, og mener at dette prinsippet «burde talt for en annen løsning». Aasgaard forstår prinsippet om konkordans som mye av det samme som konsistens. Altså: Der hvor kildespråket bruker ett bestemt ord, burde man etter konkordante kriterier tilstrebe å gjengi dette relativt likt og konsistent i mottakerspråket. Særlig ved ord som har en spesiell, teologisk pregnans, vil det være viktig å gjengi dem mest mulig konkordant. Som vi skal se i konsistenssjekken nedenfor, blir oversettelsen av *horizō* i dette tilfellet et brudd på et slikt prinsipp. Det aktuelle ordet blir oversatt svært annerledes i Rom 1,4 i forhold til hvordan det ellers er gjengitt i Bibel 2011. Foruten de faglige prinsippene mener Aasgaard at det er uheldig når det gjelder det profesjonelle aspektet:

1005 Intervju 2.12.15.

1006 Intervju 2.12.15.

1007 Intervju 2.12.15.

Jeg opplever det som foruroligende at det har skjedd slike ting. Og jeg synes jo også at det er uheldig med tanke på hvilken faglig kompetanse vi hadde på området. Jeg var den eneste med doktorgrad i den aktuelle gruppa, og den var på Paulus-brevene. Så det at det blir gjort en så vesentlig endring på tampen, oppfatter jeg i lys av dette som – i mangel av et bedre uttrykk – faglig lite profesjonelt. Når man i en prosess sitter i en posisjon der man har mulighet til å gjøre forandringer, syns jeg det er uheldig at det blir gjort ting som kan oppfattes som en overprøving av andres kompetanse, særlig når det er viktige ting som har vært diskutert. Hvis da noen tekstalternativer forsvinner ut underveis, så mener jeg at det er faglig uheldig og profesjonelt sett problematisk.¹⁰⁰⁸

Som i intervjuet om Kol 1,15 trekker Aasgaard inn spørsmålet om kompetanse, og han hadde formelt sett den høyeste kompetansen på det paulinske materialet. Aasgaard mener også at det er et «problem som også er strukturelt, og som handler om myndighetsforhold, hvor noen da har fått mer myndighet, og bruker den til å overprøve og endre omforente løsninger fra tidligere i prosessen.»¹⁰⁰⁹ Jeg vil nå kommentere dette ytterligere og se det i lys av andre deler av saksprosessen til Kol 1,15.

Hvis man skal sammenligne prosessen i Rom 1,4 med prosessen i Kol 1,15, fremstår endringen som enda mer kontroversiell. I prosessen med Kol 1,15 argumenterte flere aktører mot den flertydige oversettelsen, også i oversettergruppen. Her var det en markant motstand mot en bestemt gjengivelse *underveis* i prosessen, og oversetterne hadde, inntil et visst nivå, mulighet til å delta i diskusjonene. I tilfellet Rom 1,4 finner man derimot en tilsynelatende aksept for den valgte oversettelsen («innsatt som Guds mektige Sønn») i hele prosessen. Det er ikke mulig å dokumentere (verken via skriftlige eller muntlige kilder) at det forelå noen motstand mot denne gjengivelsen underveis. I siste runde, derimot, ble teksten endret og sikret teologisk, samtidig som man unnlot å informere om endringen, til tross for at de var forpliktet på OUs og styrets vedtak, som hadde vedtatt «innsatt som Guds mektige Sønn» som tekst. I dette tilfellet blir det altså tydelig at aktørene brøt med alle strukturelle og faglige prinsipper som lå til grunn for oversettelsen. Konsekvensen av

1008 Intervju 2.12.15.

1009 Intervju 2.12.15.

at dette ble gjort helt mot slutten, ble at oversetterne ikke hadde mulighet til å delta i en diskusjon om dette valget. Endringen er også en mulig overstyring av en diskusjon som kunne ha blitt ført tidligere i prosessen, da bokmåls- og nynorskteksten ble diskutert for første gang i oversettergruppen. Her hadde Aasgaards utkast oversettelsesforslagene «bekreftet» og «stadfestet», hvorav det sistnevnte antakelig var foranlediget av hans sammenligning med DO92 og BF97. I Aasgaards 2.-utkast var begge disse alternativene slettet, og det er naturlig å tenke at det ble gjort i etterkant av en diskusjon i oversettergruppen eller med utgangspunkt i hva Aasgaard selv anså som sakssvarende å ta videre som alternativer. Aasgaard oppsummerer: «Dette tilfellet er uheldig på flere nivåer: rent bibelfaglig og vitenskapelig, men også på et prosess-strukturelt plan, særlig når saken ikke ble sendt tilbake til noen åpne fora.»¹⁰¹⁰ For bibelleseren får endringen også store konsekvenser. På spørsmålet «I hvilken grad tror du en alminnelig bibelleser ville oppfatte nyansene?» svarer Aasgaard: «Alminnelige bibellesere har ikke apparatet som handler om å tenke adoptiansk eller andre former for kristologi, og for disse vil dette oversettelsesvalget på mange måter være uheldig, fordi det tildekker og minsker tolkningsrommet.»¹⁰¹¹

Intervju med Gunnar Johnstad

I intervju med Johnstad snakker vi om endringen fra «innsatt» til «stadfestet». Johnstad sier han husker endringen, og at den ikke kom med én gang. Han husker ikke den konkrete begrunnelsen som ble gitt. På spørsmål om det var noen intern diskusjon om endringen, mener Johnstad at det ikke var det. Han antar at den var teologisk motivert:

Hvis man skal anta hva som kan ha vært begrunnelsen, så er det nok noe av det du er ute etter. Dette ser man jo allerede i fotnotene i NTR, at formuleringen [«innsatt som Guds mektige Sønn»] ikke betyr at det er noen endring i Jesu

¹⁰¹⁰ Intervju 2.12.15.

¹⁰¹¹ Intervju 2.12.15.

[sønne]status og funksjon, og ikke at det innebærer en «feil kristologi», for å si det sånn. Det har man nok tenkt.¹⁰¹²

Johnstad bekrefter her at kommentaren i *NTR* (som han selv har skrevet) er svært opptatt av de kristologiske implikasjonene, og at selve endringen må ses som et uttrykk for en tilsvarende tanke. Videre forteller han om det sannsynlige resonnementet som lå bak endringen: «Hvis det ikke er filologisk mulig å oversette det sånn, så kan man ikke gjøre det uansett, men man har nok ment at det var leksikalsk grunnlag for det, selv om det ikke er den vanligste betydningen, da.»¹⁰¹³ I lys av de andre gjengivelsene av ordet påpeker Johnstad at endringen går imot prinsippet om konkordans, som man tilstrebet.¹⁰¹⁴ På spørsmålet «Tenker du at det er et bevisst kristologisk hensyn?» bekrefter han dette og forklarer noe av tankegangen bak det:

Ja, det er antakelig fordi man – noen ville nok argumentere for det i alle fall, jeg vet ikke om det ble gjort: Hvis man er enige om at den tolkningen ikke betyr noe annet – og det kan jo ikke bety noe annet hvis man ser på hva Paulus skriver i Gal 4,4 og Fil 2,6 – så kan man ikke få den gale kristologien. Ved å si det rett ut, så minsker man faren for misforståelser av det.¹⁰¹⁵

I gjenfortelling av hva som kan ha skjedd, er Johnstad selv tydelig normativ om hva som er den «rette» kristologien. Det er tydelig at han selv har behov for å påpeke at dette er et spørsmål som ikke kan misforstås – hvis man bare leser Rom 1,4 i lys av de rette tekstene. Ved å uttrykke denne kristologien «rett ut» i Rom 1,4 – ved oversettelsen «stadfeste» – minsker man «faren» for misforståelser. Johnstad sier selv at hvis man velger «innsatt som Guds mektige Sønn», «så er det godt nok» – i betydning at formuleringen i seg selv er i harmoni med en «rett» fortolkning av Paulus' teologi. Hvorfor var det da et behov for å endre teksten? Johnstad resonnerer videre: «Man tenkte vel det er ikke alle som ser dette klart nok, og kan bruke det som et argument. Så det var for å unngå enhver

¹⁰¹² Intervju 27.5.16.

¹⁰¹³ Intervju 27.5.16.

¹⁰¹⁴ Intervju 27.5.16.

¹⁰¹⁵ Intervju 27.5.16.

mulig misforståelse.»¹⁰¹⁶ De som eventuelt ikke «ser dette klart nok», er her identisk med de som «kan bruke det» som et argument. Det betyr her: De som ikke ser den «rette» kristologien klart nok, og som ikke leser det i lys av Gal 4,4 og Fil 2,6, kan her bruke oversettelsen «innsatt som Guds mektige sønn» som et argument for en avvikende kristologi. Dette forutsetter altså at «man» har tenkt apologetisk – med et tydelig utgangspunkt i hva som er den «rette» tolkningen av Paulus' teologi, og at dette også skulle kunne spille inn på oversettelsesvalget. Med andre ord: Det er en sannhet som oversettelsen må verne om. Samtidig er det interessant her (og i kommentarene i *NTR*) at man forutsetter at de bibelske forfatterne har en konsistent kristologi som direkte besvarer spørsmålene i de senere kristologiske stridighetene. Derfor står deres teologi i perfekt harmoni med de senere teologiske presiseringene. Som en innvending til dette kan man kanskje si at endringen (fra «innsette» til «stadfeste») i seg selv demonstrerer at oversetterne *ikke* forutsetter at de bibelske forfatterne formulerte seg konsistent og i perfekt harmoni med det som ble den senere lære. Det kan man kanskje komme til rette med – men da blir endringen enda mer interessant: For da er det ikke formuleringene i seg selv, tekstens form, som er direkte i harmoni med den senere læren – men derimot Paulus' teologi (jf. henvisningene til Gal 4,4 og Fil 2,6), slik Johnstad *fortolker* den. Hvis man altså bare åpner blikket for andre paulinske tekster enn Rom 1,4, vil man se at det er en konsistent kjerne i Paulus' teologi som samsvarer med kristologien som kommer til uttrykk i de senere trosbekjennelsene. Premissene for en slik tankegang bryter tydelig med premissene til den litterære tilnærmingen som knyttes til Bibel 2011, der meningen ligger *i* tekstene, og ikke bakenfor eller i andre tekster. Dette favner hjertet i utfordringen Mørk har beskrevet (s. 98), at teologer tilnærmer seg tekst som et budskap og derfor skiller tekstens form fra dens innhold.

Johnstad presiserer samtidig at forutsetningen for at endringen skulle kunne skje, var at det var innenfor grensene for det filologisk akseptable: «Men altså, som sagt, må det da være innenfor et filologisk kanskje ikke det mest sannsynlige eller mest primære valg, men at det ikke er

¹⁰¹⁶ Intervju 27.5.16.

umulig, og det har jeg ikke sjekket nok hvordan dette ordet ellers er brukt i antikken, om det entydig betyr «bestemme til» eller «innsette.»¹⁰¹⁷ Dette er et eksempel på hvordan bibelvitenskapen blir holdt i teologiens tøyler. Det eneste kravet for endringer er dette: Det må bare ikke være filologisk umulig. Johnstad erkjenner her, som ovenfor, at dette (dvs. «stadfeste») ikke er den vanligste og mest sannsynlige betydningen av ordet. Likevel, siden de (ifølge Johnstad) nok ikke mente det var leksikalsk umulig, gikk de for den løsningen – for å unngå det Johnstad kaller «misforståelser». Johnstad har ikke sjekket nok om ordet ellers i antikken brukes entydig i betydningen «innsette» eller «bestemme til». Selv om Johnstad presiserer at dette er hans tanker om hva som kan ha skjedd, får man samtidig et innblikk i en tankegang som ikke kan være løst fra hans egen. Han sier selv at det ikke var noen stor diskusjon om det. Hadde han selv vært svært uenig, ville han antakelig husket det. Med andre ord: Han må ha støttet opp om denne tankegangen som han selv beskriver. Og hvis det ikke har vært noen diskusjon om dette, vil det bety at flere har delt, eller i det minste akseptert, denne tankegangen. Denne tankegangen sier mye prinsipielt om oversettelse og teologi, og ikke minst om tenkning rundt historisk vitenskapelighet: Bibelselskapet velger det de selv anser som den minst sannsynlige løsningen – og dette alene av kristologiske, og indirekte: apologetiske – hensyn. Her legges det altså ikke vekt på fremmedgjøring, og på å bevare det utfordrende elementene i kildeteksten.

Dette er en god illustrasjon på hvordan en bestemt ideologi reflekteres i oversettelsesvalgene, her fra «innsatt» til «stadfestet». Men hva med den andre syntaktiske muligheten av det aktuelle uttrykket i Rom 1,4? Leivestad valgte denne syntaktiske løsningen i sitt oversettelsesforslag, «innsatt i myndighet som Guds sønn». Ved dette valget blir løsningen enda mer åpen for adoptianske lesninger. Johnstad nevnte ovenfor at han selv anså «innsatt som Guds mektige Sønn» som «godt nok», og i harmoni med en «rett» fortolkning av Paulus' teologi. Om den andre syntaktiske løsningen kommenterer han: «Hvis man har en annen syntaks, så blir den heller verre. Da blir det adoptiansk med én gang.»¹⁰¹⁸ Johnstads

1017 Intervju 27.5.16.

1018 Intervju 27.5.16.

ideologiske utgangspunkt får ham til å utelukke dette oversettelsesvalget, og han bestemmer på forhånd at denne løsningen er umulig.

Men hva med saksgangen? Som kommentar til at det ikke finnes noe vedtak på endringen, responderer Johnstad at «[s]like ting skulle jo vært registrert selvfølgelig, og ikke bare være en «snikinnføring»».¹⁰¹⁹ Johnstad forteller at det i sluttredaksjonen ikke skulle være noen endringer av innholdsmessig betydning. Endringene skulle kun gjøres med hensyn til konsistens og stil. Samtidig skulle uansett styret informeres, noe som altså ikke skjedde. Johnstad bekrefter at slike ting ikke skulle skje. Samtidig forteller han at han ikke kan tro at de [redkom] «bare vedtok det uten at noen fikk uttale seg om det». «Noen» vil nok i dette tilfellet være OU. OU-leder Kvalbein fulgte prosessen helt frem til slutten, og må naturligvis ha bifalt dette. Siden det ikke er mulig å spore en eneste setning om endringen, verken i innkallinger eller i referat, er det svært lite trolig at saken var oppe i et OU-møte. Det at styret heller ikke fikk noen informasjon om endringen, støtter opp om dette. Det er også mulig at det ville vært vanskelig å få dette gjennom i styret med en transparent saksgang. Hvordan skulle de ha begrunnet endringen? Om endringen av Kol 1,15 skrev redkom at endringsforslaget var tolket som «den mest sannsynlige tolkning». I tilfellet med Rom 1,4 var det derimot en bevissthet om at endringsforslaget var den minst sannsynlige løsningen,¹⁰²⁰ og ellers ikke i tråd med prinsippet om konsistens og konkordans. Kunne Bibelselskapets styre virkelig ha godkjent en slik endring dersom redegjørelsen hadde vært åpen om dette? I saken om Jes 7,14 var styret i det minste årvåkent og forstod at OUs anbefaling om å bli stående på «jomfru» egentlig bare var gjort ut fra hensyn til mottakelsen, slik som i NO78. I det tilfellet sendte styret saken tilbake til OU. Samtidig var Jes 7,14 en kjent kontroversiell sak fra NO78, noe som kan ha ført til at styremedlemmene var ekstra på vakt da de skulle behandle denne teksten. Hvorvidt endringen av Rom 1,4 hadde blitt godkjent, avhenger nok i stor grad av hvor transparent begrunnelsen hadde vært.

¹⁰¹⁹ Intervju 27.5.16.

¹⁰²⁰ Dette kan dokumentes skriftlig i redegjørelsen fra 1984. Oversettelsesvalget i prosessen tilsa også at de anså dette som det beste alternativet.

Språklig og eksegetisk drøfting

Konsistens

Verbet *horizō* forekommer åtte ganger i NT. En konsistenssjekk for NO78 og Bibel 2011 vil vise om Rom 1,4 oversettes annerledes enn de syv andre forekomstene. Nynorskteksten oppgis i klammer dersom den avviker fra bokmåloversettelsen av det bestemte ordet.

Tekst	Gresk uttrykk	NT75/NO78/85 BM	NT05/Bibel 2011 BM
Luk 22,22	<i>hoti ho huioi men tou anthrōpou kata to hōrismenon poreuetai, plēn ouai tō anthrōpō ekeinō di' hou paradidotai</i>	For Menneskesønnen går bort, slik <u>det er bestemt</u> ; men ve det menneske som forråder ham!»	For Menneskesønnen går bort, slik <u>det er bestemt</u> . Men ve det mennesket som forråder ham!»
Apg 2,23	<i>touton tē hōrismenē boulē kai prognōsei tou theou ekdoton dia cheiros anomōn prospēxantes aneilate,</i>	Han ble utlevert til dere slik Gud <u>på forhånd hadde bestemt</u> og visste om, og ved hjelp av menn som ikke kjenner Guds lov, naglet dere ham til korset og drepte ham.	Han ble utlevert til dere, slik Gud <u>på forhånd hadde bestemt</u> og kjente til, og ved lovløses hånd naglet dere ham til korset og drepte ham.
Apg 10,42	<i>kai parēggeilen hēmin kēryxai tō laō kai diamartyrasthai hoti houtos estin ho hōrismenos hypo tou theou kritēs zōntōn kai nekrōn.</i>	Og han bød at vi skulle forkynne for folket og vitne at han er den som Gud <u>har satt til</u> dommer over levende og døde.	Og han påla oss at vi skulle forkynne for folket og vitne at han er den som Gud <u>har satt til</u> dommer over levende og døde.
Apg 11,29	<i>tōn de mathētōn, kathōs euporeito tis, hōrisan hekastos autōn eis diakonian pempσαι τοις κατοικουσιν εν τē loudaia adelphois;</i>	Da <u>ble</u> disiplene <u>enige</u> om at enhver av dem skulle gi så mye han kunne avse, for å hjelpe de brødrene som bodde i Judea.	Da <u>ble</u> disiplene <u>enige</u> om at hver av dem skulle gi så mye han kunne avse, for å hjelpe de av søsknene som bodde i Judea.
Apg 17,26	<i>epoiēsen te ex henos pan ethnos anthrōpōn katoikein epi pantos prosōpou tēs gēs, horisas prostetagmenous kairous kai tas horothesias tēs katoikias autōn</i>	Han lot alle folkeslag, som stammer fra ett menneske, bo over hele jorden, og <u>han satte</u> faste tider for dem og bestemte grensene for deres områder.	Av ett menneske har han skapt alle folkeslag. Han lot dem bo over hele jorden, og <u>han satte</u> faste tider for dem og bestemte grensene for deres områder.
Apg 17,31	<i>kathoti estēsen hēmeran en ēh mellei krinein tēn oikoumenēn en dikaiosynē, en andri hō hōrisen, pistin paraschōn pasin anastēsas auton ek nekrōn.</i>	For han har fastsatt en dag da han skal dømme verden med rettferdighet, og <u>han</u> til dette <u>bestemt</u> en mann. Det har han gjort troverdig for alle ved å oppreise ham fra de døde.	For han har fastsatt en dag da han skal dømme verden med rettferd, ved en mann <u>han har utpekt</u> til dette [Bibel 2011 NN: «og til det har han innsett ein mann»]. Det har han bekreftet for alle mennesker ved å reise ham opp fra de døde.

(Continued)

(Continued)

Tekst	Gresk uttrykk	NT75/NO78/85 BM	NT05/Bibel 2011 BM
Rom 1,4	<i>tou horisthentos huiou theou en dynamei kata pneuma hagiōsynēs ex anastaseōs nekrōn, lēsou Christou tou kyriou hēmōn,</i>	ved hellighets Ånd <u>innsatt</u> som Guds mektige Sønn da han stod opp fra de døde.	ved hellighets Ånd <u>stadfestet</u> som Guds mektige Sønn ved oppstandelsen fra de døde.
Heb 4,7	<i>palin tina horizei hēmeran</i>	Derfor <u>fastsetter han</u> på ny en dag	Derfor <u>fastsetter han</u> på nytt en dag

Oversikten viser at Bibel 2011 følger NO78 i 6 av 8 tilfeller (Luk 22,22; Apg 2,23; 10,42; 11,29; 17,26; Hebr 4,7), men har valgt en nyformulering i de resterende to tilfellene: Rom 1,4 (NO78: «innsatt»; Bibel 2011: «stadfestet») og Apg 17,31 (NO78: «har bestemt»; Bibel 2011: «har utpekt»). Det er noe overraskende at Bibel 2011 har fulgt NO78 i Apg 2,23 (og 11,29),¹⁰²¹ som begge har omskrivende gjengivelser av den greske teksten. Antakelig må dette ses i sammenheng med at Apostlenes gjerninger fra NO78 aller mest bærer preg av å være revisjon, ifølge Sagrusten.¹⁰²² For vår sammenheng er gjengivelsen av Apg 2,23 i NO78/Bibel 2011 særlig interessant, siden *horizō* her gjengis upresist som «på forhånd hadde bestemt». *Horizō* oversettes altså her som om det står *proorizō* («bestemme på forhånd»), og oversettes identisk med flere gjengivelser av *prohorizō* i NT (Rom 8,29.30; Ef 1,5.11), slik at det betydningsmessig blir umulig å skille dem fra hverandre i oversettelsen.¹⁰²³ *Horizō* oversettes relativt konsistent i NO78 (jf. ovenfor), og tilfellet med Apg 2,23 blir mer unntaket som bekrefter regelen – og Rom 1,4 følger «regelen». «Innsatt»/«innsett» ligger relativt nær gjengivelsen av *horizō* i de to andre kristologiske tekstene med dette ordet, Apg 10,42 («har satt til»/«har sett til») og 17,31 («har bestemt»/«har innsett»). I Bibel 2011 endres dette, og Rom 1,4 blir et nytt unntak. Gjengivelsen i Rom 1,4

1021 I Apg 11,29 blir det ordrette «[disiplene] bestemte» omskrevet til «[disiplene] ble enige».

1022 Dette kom frem i en uformell samtale.

1023 Både NO78 og Bibel 2011 har omskrevet de greske substantivene til verb, og er svært upresise i gjengivelsen av de aktuelle ordene. I den greske teksten står *hōrismenē* som attributt til *boulē* ([Guds] fastsatte plan). I NO78/Bibel 2011 oversettes *hōrismenē* som om det hadde forstavelen *pro-* («før») fra det påfølgende ordet *prognōsei*, mens *prognōsei* gjengis som om det stod uten (*gnōsei*), jf. NO78/85: «slik Gud på forhånd hadde bestemt og visste om»/Bibel 2011: «slik Gud på forhånd hadde bestemt og kjente til». Hvis man hadde fulgt omskrivingen fra de greske substantivene (ordrett: «Guds fastsatte plan og forhåndskjennskap») og gjengitt det presist, ville det blitt omtrent slik: «slik Gud hadde bestemt og visste om/kjente til på forhånd».

(«stadfeste») skiller seg også ut fra Apg 2,23 («bestemme på forhånd»): Å stadfeste ligger mer i retning av å bekrefte noe som allerede var fastsatt. Oversettelsen av *horizō* i Rom 1,4 er et særtilfelle i Bibel 2011, og det eneste stedet Bibelselskapet oversetter ordet på denne måten.

Resepsjonshistorien

Alt i alt viser resepsjonshistorien at *horizō* ble tolket som «fremstilt, (be) vist, erklært, godtgjort» som Guds (mektige) sønn.¹⁰²⁴ I flere av disse tilfellene ser det ut til å ha vært viktig å avgrense seg mot adoptianske fortolkninger. Samtidig ble også adopsjonen og innsettelsen av Jesus som Guds (mektige) sønn fremhevet som viktig av enkelte, ettersom det dannet grunnlaget for at menneskeheten skulle bli adoptert og få barnekår, og ha retten til å være sønner («Guds barn» i Bibel 2011). Luthers romerbrevkommentar oversetter *horisthentos* til «innsatt» («eingesetzt») og har ingen bemerkninger til det adoptianske spørsmålet.¹⁰²⁵ Resepsjonshistorien bærer vitne om at det står store kristologiske spørsmål på spill i forståelsen av denne teksten, noe som setter endringen fra «innsatt» til «stadfestet» i Bibel 2011 inn i en større dogmatisk sammenheng.

Jeg vender meg nå til å vurdere det leksikalske aspektet ved ordet *horizō*. Johnstad nevnte i intervjuet (s. 362–6) at «man» hadde ment at «stadfeste» ikke var den mest sannsynlige leksikalske betydningen, men at løsningen likevel ikke var umulig. Men er den mulig? Jeg vil gi en vurdering av ordets leksikalske betydning, og vil blant annet bruke ordbøker og eksegetisk litteratur for å belyse dette spørsmålet. Bidrar endringen til å bringe oversettelsen nærmere grunnteksten?

Rom 1,3-4 i moderne kommentarlitteratur

I det følgende vil jeg se på hvordan kommentarlitteraturen forklarer Rom 1,4, og relatere dette til oversettelsen av uttrykket *horisthentos hyiou theou*

¹⁰²⁴ Jf. også Schelkle, som forteller at fortolkningen av *horizō* til «dartun/darstellen» var felles for kirkefedrene. Schelkle, *Paulus, Lehrer der Väter*, 22–23.

¹⁰²⁵ Martin Luther, *D. Martin Luthers Werke: Kritische Gesamtausgabe (Weimarer Ausgabe)*, bd. 56, *Der Brief an die Römer* (Weimar: Böhlau, 1938).

en dynamei. Her vil jeg særlig fokusere på nøkkelordet *horizō*, og hvordan forskere forholder seg til dette ordet i Rom 1,4. Siden det aldri oppgis en skriftlig grunn for endringen fra «innsatt» til «stadfestet» under prosessen bak Bibel 2011, vil det ikke være mulig å etterprøve dette. Likevel vil det være mulig å se hva fortolkere anser som en leksikalsk riktig oversettelse av *horizō*, og knytte det opp mot de endelige versjonene i NO78 og Bibel 2011.

I den eksegetiske litteraturen er det en overveldende støtte til betydningen «innsette» og «utpeke» i tilfellet Rom 1,4. Dette har naturlig sammenheng med at ordet aldri, verken i klassisk gresk eller i nytestamentlig gresk, brukes i betydningen «stadfeste». Det har ikke vært mulig å oppspore noen eksegetiske kommentarer som har gjengivelser som ligger i retning av det norske «stadfeste». Det viser at kommentatorene ikke anser en slik gjengivelse som konkordant, nær grunnteksten. Dette er påfallende i og med at mange kommentatorer ofte er interessert i den teologiske betydningen og ofte bruker denne utdypende forklaringen som oversettelse. Det at ingen opererer med en tilsvarende gjengivelse som «stadfeste», betyr at de fleste fortolkere mener denne teksten indikerer at det faktisk skjedde noe nytt med Jesu status etter oppstandelsen. «Stadfeste» fjerner enhver indikasjon på at Jesus har fått en ny stilling (i likhet med den latinske teksten [Vulgata], som har *praedestinatus*).

Hovedtendensen i forskningslitteraturen er at alle fortolkere som gir en selvstendig oversettelse, opererer med en gjengivelse som tilsvarer det norske «innsette»,¹⁰²⁶ eller en tilsvarende oversettelse der de selv presise-

¹⁰²⁶ James D. G. Dunn, *Romans 1-8*, WBC 38A (Waco, TX: Word Books, 1988), 4; Peter Stulmacher, *Der Brief an die Römer*, NTD 6 (Göttingen/Zürich: Vandenhoeck & Ruprecht, 1989), 20; C. K. Barrett, *A Commentary on the Epistle to the Romans*, BNTC (London: Adam & Charles Black, 1957), 18; Dieter Zeller, *Der Brief an die Römer*, RNT (Regensburg: Pustet, 1985), 33; Ulrich Wilckens, *Der Brief an die Römer*, bd. 1, *Röm 1-5*, EKKNT 6.1 (Köln: Benziger, 1978), 55; Hans Wilhelm Schmidt, *Der Brief des Paulus an die Römer* (Berlin: Evangelische Verlagsanstalt, 1966), 15; Ernst Käsemann, *An die Römer*, HNT 8a (Tübingen: Mohr, 1980), 2; Walter Schmithals, *Der Römerbrief: Ein Kommentar* (Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus Mohn, 1988), 46; Stuhlmacher, *Der Brief an die Römer*, 20; Heinrich Schlier, *Der Römerbrief*, HThKNT 6, 2. utg (Freiburg i. B.: Herder, 1979), 17; William Hendriksen, *Romans Chapters 1-8*, New Testament Commentary (Edinburgh: Banner of Truth Trust, 1980), 41; Jacob Jervell, *Gud og hans fiender: Forsøk på å tolke Romerbrevet* (Oslo: Universitetsforlaget, 1973), 30; Robert Jewett, *Romans: A Commentary* (Minneapolis: Fortress, 2007) 98; 107; Horst Balz og Gerhard Schneider, *Exegetical Dictionary of the New Testament*, bd. 2, *ex-opsonion* (Grand Rapids, MI: Eerdmans, 1991), 532; Gerhard Kittel og Gerhard Friedrich (red.), *Theological Dictionary of the New Testament*, bd. 5, *x-pa* (Grand

rer at betydningen er «innsette».¹⁰²⁷ De fleste fortolkerne er tydelige på at formuleringen er åpen for en adoptiansk kristologi, uten at det har fått dem til å velge en annen oversettelse.¹⁰²⁸ Barrett uttrykker det slik:

The word here translated “appointed” is sometimes translated “defined” or “declared” (to be). This rendering has the evident advantage that it avoids the charge of adoptianism which can be brought against “appointed” [...], but there is little else to be said of it. Hellenistic evidence and New Testament usage both favour “appointed” (e.g. Acts x. 42; xvii, 31).¹⁰²⁹

Barrett refererer her implisitt til andre engelske bibeloversettelser som har «defined» eller «declared». Selv om Barrett ikke anser denne betydningen som mulig, er det likevel interessant at han omtaler det som en åpenbar *fordel* at disse gjengivelsene unngår anklagen om adoptianisme. Med en så ladet kommentar er det tydelig at Barrett avgrenser seg mot adoptianske fortolkninger, til fordel for kristologien som kommer til uttrykk i de oldkirkelige trosbekjennelsene. Også i forskningslitteraturen er det altså mulig å spore teologiske interesser, selv om det i dette tilfellet ikke ser ut til å ha hatt noen overstyrende effekt for selve oversettelsesvalget.

Colin Kruse relaterer seg også til samme problematikk, og trekker inn den andre alternative forståelsen til *horizō*:

The NIV [2011] translation describes Jesus Christ as the one “appointed Son of God”; however, many other English translations have, “declared to be the Son of God”. These translations lessen the possibility of Paul’s statement being interpreted in an adoptianistic manner. However, this runs counter to the use of the same verb elsewhere in the NT, where it never means “to declare”, but rather “to determine”, “to decree”, or “to appoint” (Luk 22:22; Acts 2:23; 10:42; 11:29; 17:26, 31; Heb 4:7).¹⁰³⁰

Rapids, MI: Eerdmans, 1967), 453; Paula Fredriksen, *Paul: The Pagans’ Apostle* (New Haven/London: Yale University Press, 2017), 142–3.

1027 Joseph Fitzmyer, *Romans: A New Translation with Introduction and Commentary*, 234–35; Hans Lietzmann, *An die Römer*, HNT 8 (Tübingen: Mohr, 1933), 25; Douglas J. Moo, *The Epistle to the Romans*, NICNT (Grand Rapids, MI: Eerdmans, 1996), 47–48.

1028 Dette er også tilfelle i Michael F. Bird, *Jesus the eternal Son. Answering Adoptianist Christology* (Grand Rapids, MI: Eerdmans, 2017), som bruker oversettelsen «install» (14).

1029 Barrett, *A Commentary on the Epistle to the Romans*, 19.

1030 Colin G. Kruse, *Paul’s Letter to the Romans*, The Pillar New Testament commentary (Grand Rapids, MI: Eerdmans, 2012), 44.

Som vi ser i de to sitatene ovenfor, ligger det en bevissthet om at oversettelsen «innsette» («appoint») åpner muligheten for en adoptiansk lesning. Samtidig avviser begge å oversette verbet på en annen måte fordi det ville gått imot bruken av ordet ellers i NT og i den greske omverdenen for øvrig. Denne observasjonen ser ut til å være støttet av en rekke kommentarer, ettersom man ikke finner noe eksempel på at *horizō* er brukt i noen annen betydning ovenfor, verken i tekster før NT eller i tekster som er samtidige med NT. Cranfield kommenterer dette:

No clear example, either earlier than, or contemporary with, the NT, of its use in the sense «declare» or «show to be» has been adduced. That being so, it is probably right to conclude that the support for this interpretation afforded by various Greek Fathers is due to doctrinal consideration rather than their superior knowledge of Greek usage.¹⁰³¹

Cranfields bemerkning er treffende og demonstrerer et viktig poeng: I den grad ordet *horizō* ble utlagt av kirkefedrene, handlet det om å tolke det i lys av deres forestillinger om Jesu naturer. Deres utlegning kan derfor ikke anses som en historisk fortolkning som søker å utlegge ordets leksikalske betydning.¹⁰³² I resepsjonshistorien er det først og fremst Johannes Khrysostomos (ca. 345–407 e.Kr.) som hevdet at *horizō* her har betydninger som «å bli vist [å være]» (passiv av *deiknymi*) og «å bli kunngjort» (passiv av *apofainō*), betydninger som ligner betydningen til det engelske ordet «declare» eller de norske ordene «godtgjøre» eller «stadfeste».¹⁰³³ En slik betydning av *horizō* kan ikke spores i greske tekster i tiden før Romerbrevet ble skrevet, og heller ikke i samtidige tekster. Betydningen kan faktisk ikke spores før enkelte kirkefedre flere århundrer senere forsøkte å forsvare sin kristologi. Dette kan også forklare hvorfor de greske ordbøkene gir støtte til den forståelsen av *horizō* som

1031 C. E. B. Cranfield, *A Critical and Exegetical Commentary on the Epistle to the Romans*, bd. 1, *Introduction and Commentary on Romans I–VIII*, 6. utg., The International Critical Commentary (Edinburgh: T&TClark, 1975), 61–62.

1032 For fortolkningen hos kirkefedrene, se Beckmann, «Bibelselskapets kristologi», 383–6.

1033 *In Ep. ad Romanos* hom 1.2.

Cranfield ovenfor presiserer.¹⁰³⁴ Et unntak er her *BDAG*, som ser ut til å reflektere en forståelse som er påvirket av tekstens resepsjonshistorie.¹⁰³⁵

Det leksikalske aspektet ved *horizō* går heller ikke upåaktet hen i kommentarer som følger bibeloversettelser som gjengir *horizō* med «declare». Eksempelvis skjer dette i kommentarserien til New English Bible (1961), der Ernest Best argumenterer mot oversettelsen som ligger til grunn for kommentarserien (NEB: «he was declared Son of God by a mighty act in that he rose from the dead»): «It is probable that the Greek word translated *declared* in verse 4 should be rendered <designated> of <chosen>; these are the meanings it has in Acts 10:42 and 17:31 respectively.»¹⁰³⁶

I de greske ordbøkene og i kommentarlitteraturen er det tilnærmet konsensus om betydningen av *horizō*. Det at enkelte engelske bibeloversettelser (som for eksempel KJV, ASV, ESV) velger «declare» som gjengivelse, betyr at disse oversettelsene ikke er særlig konkordante i oversettelsen av dette ordet. NET Bible, som selv oversetter med «who

1034 Ingen av ordbøkene viser en forståelse av *horizō* som vil ligne det norske «stadfeste» (som f.eks. «affirm», «confirm» eller «verify»). Walter Bauer, *Griechisch-Deutsches Wörterbuch zu den Schriften des Neuen Testaments und der übrigen urchristlichen Literatur*, 5. utg. (Berlin: Walter de Gruyter, 1971), 1151; J. P. Louw og Eugene A. Nida, *Greek-English Lexicon of the New Testament: Based on Semantic Domains*, bd. 1, *Introduction & Domains*, 2. utg. (London: United Bible Societies, 1989), 360; Se også eksemplene i Moulton og Milligan, *The Vocabulary of the Greek Testament*, 457; E. A. Sophocles, *Greek Lexicon of the Roman and Byzantine periods (from B.C. 146 to A.D. 1100)* (Cambridge: Harvard University Press, 1914), 817.

1035 Den engelske versjonen av Bauer (*BDAG*) skiller seg noe ut fra den tyske på dette punktet, Walter Bauer, *A Greek-English Lexicon of the New Testament and Other Early Christian Literature*. Redigert av W. F. Arndt og F. W. Gingrich. 3. utg., revidert av F. W. Danker (Chicago: University of Chicago Press, 2000), 723. *BDAG* oppgir følgende betydning når *horizō* er brukt om personer: «appoint, designate, declare». Gjengivelsen «declare» skiller seg tydelig ut fra den tyske, som ikke har denne muligheten. Under «declare» plasseres for øvrig Rom 1,4 sammen med ett eksempel fra *Anthologia Palatina* (12.158.7) av Meleagros (første århundre f.Kr.), mens Bauers opprinnelige, gresk-tyske ordbok plasserte og oversatte denne teksten på samme måte som de andre tilfellene der *horizō* brukes om personer. Det er for øvrig tvilsomt at dette tilfellet skulle ha noen annen betydning enn i den øvrige bruken i gresk litteratur, og i det aktuelle sitatet fremstår betydningen «bestemme»/«utpeke» som sannsynlig, jf. også oversettelsene til både Jerry Clack og W. R. Paton (Loeb). Begge oversetter ordet til «ordain», og altså ikke til «foreordain»: «for Destiny ordained thee a god», W. R. Paton, overs., *The Greek Anthology*, bd. 4, *Book 10: The Hortatory and Admonitory Epigrams. Book 11: The Convivial and Satirical Epigrams. Book 12: Strato's Musa Puerilis*, Loeb classical library 85 (Cambridge: Harvard University Press, 1918), 363; «Destiny has ordained you a god», Jerry Clack, overs., *Meleager: The Poems* (Wauconda: Bolchazy-Carducci Publishers, 1992), 93.

1036 Ved siden av spørsmålet om hvordan *horizō* skal oversettes, ser man også en usikkerhet hos Best i spørsmålet i denne teksten om når Jesus ble Guds sønn, se sitat i n. 1213.

was appointed the Son-of-god-in-power», tillegger andre engelske bibeloversettelser en teologisk motivasjon når de velger en annen oversettelse enn «appoint». ¹⁰³⁷

Dunn mener at både «designate» og «declare» kan forstås på samme måte som «appointed», selv om «appointed» er den mest presise termen. ¹⁰³⁸ Både «declare» og «designate» ser altså ut til å være mer åpne for et større meningspotensial enn det norske «stadfeste». I motsetning til «stadfeste» ser verken «designate» eller «declare» ut til å utelukke at det skjedde noe nytt ved oppstandelsen.

På grunn av Vulgata og Vetus Latina tar flere forskere for seg spørsmålet om det ligger et førtids-aspekt i ordet *horizō*. Dette berører samme aspekt som «stadfeste»: Ligger det i det greske ordet at Jesus var Guds sønn/Guds mektige sønn før oppstandelsen? Peker *horizō* tilbake på et tidligere stadium? De som tar opp dette, svarer samstemt nei på spørsmålet. ¹⁰³⁹

Gjennomgangen viser at NO78/85 har leksikalsk belegg for sin oversettelse «innsette», mens «stadfeste» i Bibel 2011 ikke har det. NO78/85 er dermed i dette tilfellet nær grunnteksten, mens Bibel 2011 er forklarende og idiomatisk, og fjernere grunnteksten enn NO78/85. Utviklingen er interessant med tanke på hvilke retningslinjer som lå til grunn for disse oversettelsene. I retningslinjene for Bibel 2011 var det også spesifisert at man skulle endre eksegesen som forelå i NO78/85 «bare der det foreligger ny leksikalsk og filologisk innsikt som allerede er allment akseptert og innført i nyere internasjonale oversettelser» (min understreking). ¹⁰⁴⁰ Som påpekt, er dette heller tvert imot.

1037 «Appointed the Son-of-God-in-power. Most translations render the Greek participle ὀρισθέντος [...]“declared” or “designated” in order to avoid the possible interpretation that Jesus was appointed the Son of God by the resurrection. However, the Greek term *horizō* is used eight times in the NT, and it always has the meaning ‘to determine, appoint’», NET-Bible, § 79664.

1038 Dunn, *Romans 1-8*, 13: «*Horisthentos* [...] is quite frequently taken in the sense ‘designated’ (RSV), ‘declared to be’ (BGD, NEB, NIV). This would be acceptable so long as it is recognized that the verb denotes an act of God which brought Jesus to his designated status (‘Son of God in power’) – a sense ‘appointed’ conveys more accurately.»

1039 Fitzmyer, *Romans*, 235; Dunn, *Romans 1-8*, 13–14; Cranfield, *The Epistle to the Romans* 1:61 n. 1.

1040 Beckmann, «Bibelselskapets kristologi», 466–7.

Stridspunktet i forskningen

Stridspunktet i debatten handler ikke om betydningen av det greske ordet *horizō*, men om de kristologiske implikasjonene av uttrykkene i Rom 1,3-4, og hva det betyr for Paulus' kristologi i sin helhet. Det er to hovedsynspunkter i debatten:

- (1) Mange forskere argumenterer for at Jesus var Guds sønn på forhånd, men at det likevel skjedde noe nytt ved oppstandelsen, ved at han ble Guds mektige sønn.¹⁰⁴¹ De viser ofte til tekster som Rom 8:3; Gal 4,4; Fil 2,6. Utsagnene om at Gud sendte sin sønn (Rom 8,3; Gal 4,4) tolkes her som at det tillegger Jesus pre-eksistens, og at han allerede da var «sønn». Henvisningen til disse tekstene brukes i stor grad for å belyse det som ikke er helt klart i Rom 1,3-4: spørsmålet om når Jesus ble Guds sønn. Behovet for å vise til andre tekster er i seg selv en erkjennelse av at kildetekstens formulering kan gi opphav til ulike forståelser av Kristus. Avgrensning mot en adoptiansk forståelse er svært vanlig i disse bidragene.
- (2) Andre forskere argumenterer for at Paulus' kristologi hadde adoptianske trekk, selv om enkelte påpeker at det blir anakronistisk å kalle dette «adoptianisme» i seg selv.¹⁰⁴² Disse forskerne forstår

1041 Schlier, *Der Römerbrief*, 24-25; Stuhlmacher, *Der Brief an die Römer*, 21-22; Kruse, *Paul's Letter to the Romans*, 44-45; Lietzmann, *An die Römer*, 25-26; Schmidt, *Der Brief des Paulus an die Römer*, 19; Wilckens, *Der Brief an die Römer* 1:58-59; Fitzmyer, *Romans*, 236; F. F. Bruce, *Romans*, TNTC 6 (Leicester: InterVarsity, 2008), 78-79; Everett F. Harrison, *Romans - Galatians*, The Expositor's Bible Commentary 10 (Grand Rapids, MI: Zondervan, 1976), 15; Thomas R. Schreiner, *Romans*, BECNT 6 (Grand Rapids, MI: Baker Books, 1998), 38-39; C. E. B. Cranfield, *The Epistle to the Romans*, 1:61-62; John Murray, *The Epistle to the Romans: The English Text with Introduction, Exposition and Notes*, bd. 1, NICNT (Grand Rapids, MI: Eerdmans, 1968), 9-10; Moo, *The Epistle to the Romans*, 47-49; Jewett, *Romans*, 98; 107. Foruten kommentarlitteraturen, se også Matthew W. Bates, «A Christology of Incarnation and Enthronement: Romans 1:3-4 as Unified, Nonadoptionist, and Nonconciliatory», *CBQ* 77, nr. 1 (2015): 107-27; Ferdinand Hahn, *Christologische Hoheitstitel: Ihre Geschichte im frühen Christentum*, FRLANT 83 (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1963), 254-55.

1042 Käsemann, *An die Römer*, 9; Schmithals, *Der Römerbrief*, 51; Zeller, *Der Brief an die Römer*, 35. Barrett, *A Commentary on the Epistle to the Romans*, 20; Dunn, *Romans 1-8*, 14; Ernest Best, *The Letter of Paul to the Romans*, The Cambridge Bible Commentary, New English Bible (Cambridge: Cambridge University Press, 1967), 11. Foruten kommentarlitteraturen, se også Adela Yarbro Collins og John J. Collins, *King and Messiah as Son of God: Divine, Human, and Angelic Messianic Figures in Biblical and Related Literature* (Grand Rapids, MI: Eerdmans, 2008), 117-18.

vanligvis de samme Paulus-tekstene (Rom 8,3; Gal 4,4 og Fil 2,6) grunnleggende forskjellig fra den andre tilnærmingen. Det samme verbet som brukes for å uttrykke at Gud har sendt sin sønn i Gal 4,4 (*exapostellō*, «sende»), brukes i Septuaginta for å uttrykke at profeter er sendt av Gud (Dom 6,8; Jer 7,25 Esek 3,5–6). Det at Gud sender profeter/sin sønn, er ikke dermed ensbetydende med at disse eksisterte i himmelen som guddommelige skikkelser, ifølge dette synet. Disse forskerne ser ofte Rom 1,4 sammen med Apg 2,36; 13,33 og Hebr 1,5; 5,5 – tekster som også synes å fremheve oppstandelsen som det sentrale tidspunktet da Jesus ble noe han tidligere ikke var. Henvisningen til disse tekstene fungerer for å vise at det også finnes andre uttrykk i NT der oppstandelsen fremheves som avgjørende for utviklingen av Jesu status og rolle.

- (3) Et synspunkt som atskiller seg fra tilnærmingene ovenfor, finner vi hos Paula Fredriksen. Nedenfor følger en presentasjon av hennes argument.¹⁰⁴³ I motsetning til majoriteten av fortolkere avviser hun at Rom 1,4 handler om Jesu egen oppstandelse. Teksten handler i stedet om den eskatologiske oppstandelsen av alle døde. Poenget er dermed at Jesus ble innsatt som Guds mektige sønn ved de dødes oppstandelse (/oppstandelsen av de døde). Tolkningen av (1) *horisthentos* og (2) *ex anastaseōs nekrōn* blir her viktig. (1) Aoristformen *horisthentos* kan dermed betegne hvordan Jesus blir innsatt som Guds mektige sønn ved oppstandelsen av de døde. (2) Oversettelsen av *ex anastaseōs nekrōn* blir også viktig. Ifølge Fredrikson bør det greske uttrykket *anastasis* + *nekrōn* oversettes til de dødes oppstandelse/oppstandelsen av de døde (the resurrection of the dead), slik det er også i de fire andre tilfellene uttrykket forekommer hos Paulus.¹⁰⁴⁴ Dersom uttrykket oversettes slik, åpner man altså for at teksten kan tolkes slik Fredriksen gjør, det vil si at Rom 1,4 er en beskrivelse av Jesu andre komme, der han kommer som Guds mektige sønn.

¹⁰⁴³ Fredriksen, *Paul*, 142–3. Takk til Bjørn Årseth, som gjorde meg oppmerksom på dette.

¹⁰⁴⁴ 1 Kor 15,12 (x 2).21.42.

En slik tankegang er svært lik tilsvarende «heroiske» messianske beskrivelser av Kristus i 1 Tess 4, Fil 2, 1 Kor 15 og Rom 8.

Når vi ser på de kristologiske implikasjonene i tilnærmingene ovenfor, er det én ting som blir slående når man sammenligner dem med oversettelsen i Bibel 2011. I alle tilnærmingene finnes det en erkjennelse av at oppstandelsen/den generelle oppstandelsen i endetiden var det banebrytende øyeblikk da Jesus ble noe han ikke var tidligere: Guds *mektige sønn* (tilnærming 1 og 3) eller Guds sønn (tilnærming 2). Ingen av disse implikasjonene sammenfaller med «stadfestet som Guds mektige Sønn», som utelukker enhver forståelse av at Jesus fikk en ny rolle ved oppstandelsen/den generelle oppstandelsen. Som nevnt er konvensjonen i teologisk kommentarlitteratur å tolke frem en bestemt mening, og ofte blir meningen gjengitt *som* oversettelse (meningsoversettelse). Grunnen til at vi ikke finner noen meningsoversettelser som sammenfaller med «stadfeste», kan bare være at ingen fortolkere anser en slik implikasjon som mulig, verken i Rom 1,4 eller i andre paulinske tekster. Det som blir tydelig, er at Bibel 2011 har valgt en meningsoversettelse, og at den valgte meningen heller ikke har støtte i forskningslitteraturen. Det har nok også en sammenheng med at en betydning som «stadfeste» bryter med tankegangen og strukturen i Rom 1,3-4 for øvrig: Det ville vært mer treffende med perfektumsformen *horismentos* (jf. Apg 2,23; 10,42) dersom poenget var at innsettelsen av Jesus som Guds (mektige) sønn var forutbestemt.¹⁰⁴⁵ På gresk er det nemlig slik at perfektum representerer «en vedvarende tilstand som er resultat av en tidligere handling».¹⁰⁴⁶ I stedet forekommer det aktuelle ordet (*horishentos*, partisipp) i aorist, som derimot fungerer punktuelt og konstaterende («der og da»)¹⁰⁴⁷ I tillegg angis selve tidspunktet for denne punktuelle handlingen, noe som særlig favoriserer betydningen «innsette».¹⁰⁴⁸ Fra et bestemt tidspunkt (enten ved Jesu oppstandelse eller ved de dødes oppstandelse) ble/blir Jesus altså innsatt som Guds mektige sønn.

¹⁰⁴⁵ Dunn, *Romans 1-8*, 14.

¹⁰⁴⁶ Ragnar Leivestad og Bjørn Helge Sandvei, *Nytestamentlig gresk grammatikk*, 3. utg. (Oslo: Universitetsforlaget, 1996), 203.

¹⁰⁴⁷ Ibid.

¹⁰⁴⁸ Også påpekt i Balz og Gerhard Schneider, *Exegetical Dictionary of the New*, 532.

Det er også andre argumenter som taler for denne forståelsen: Innsettelsen (*tou horistenthos*) i vers 4 er beskrevet i parallell med *tou genomenou* i vers 3. Begge partisippene forteller om noe Jesus *ble*, ikke om noe han allerede *var*.¹⁰⁴⁹ På gresk har man også et sammensatt verb for å uttrykke at noe er bestemt på forhånd: forstavelsen *pro* («før») + *horizō* = *proorizō* («bestemme på forhånd», «forutbestemme»). Dette er brukt i tre tilfeller i NT (Apg 4,28; Rom 8,29; 1 Kor 2,7), men altså ikke i Rom 1,4. Svært mange (fra begge tilnærminger beskrevet ovenfor) setter også Rom 1,4 i forbindelse med bruken av *horizō* i Apg 10,42 og 17,31, som begge handler om Jesus. Det samme ordet i disse tekstene var gjengitt svært likt gjengivelsen i Rom 1,4 i oversettelsesprosessen til Bibel 2011, inntil Rom 1,4 ble endret: Apg 10,42 («har satt til»/«har sett til») og Apg 17,31 («har utpekt»/«har innsett»).¹⁰⁵⁰

Form og innhold i Rom 1,4

Som nevnt, påpeker prosjektleder Mørk at oversettelseskriteriene til Bibel 2011 forutsatte en bevisst holdning til bibeltekstens litterære form, og at det var tekstens form Bibel 2011 skulle gjengi. Dermed blir det altså viktig at ordene gjengis med korrekt leksikalsk betydning, og dette er sentralt for oversettelsen av Rom 1,4.¹⁰⁵¹ Ordenes korrekte betydning er nemlig en integrert del av tekstens form, som igjen er en integrert del av tekstens mening. I tråd med den litterære tilnærmingen i Bibel 2011 burde man særlig forventet at tekstens form skulle blitt bevart, nettopp fordi tekstens

¹⁰⁴⁹ Käsemann, *An die Römer*, 9.

¹⁰⁵⁰ Einar Bryn setter gjengivelsen av Rom 1,4 i NB88 («Etter hellighets Ånd godgjort å være Guds veldige Sønn») opp mot gjengivelsen i NO78 («ved hellighets Ånd innsatt som Guds veldige Sønn»), og hevder: «Den konkordante presiserer at Jesus er Guds sønn fra evighet av, i oppstandelsen blir det bekreftet det han alltid har vært: Guds Sønn. Den idiomatiske skaper usikkerhet om hvilken status Jesus egentlig hadde før oppstandelsen og opphøyelsen.» Einar S. Bryn, «Hva sier Skriften? (Rom 4,3): Om Bibelen og oversettelsens konsekvenser for troen», *Luthersk Kirketidende* 131, nr. 15 (1996): 465. Mot dette skriver Aschim med rette: «I dette eksemplet skjer det stikk motsatte av det Bryn påstår. Her har nemlig NB valgt en typisk idiomatisk oversettelse, antakelig for å tydeliggjøre et dogmatisk poeng. I Apg 10,42, som kanskje er det sted som språklig ligger nærmest vårt [Rom 1,4], har for øvig NB gjengitt verbet «satt til å være.» Anders Aschim, «Å oversette og fortolke», *Luthersk Kirketidende* 131, nr. 17 (1996): 529. Aschims siste poeng demonstrerer hvordan NB88 særbehandler oversettelsen av det aktuelle ordet i Rom 1,4.

¹⁰⁵¹ Dette er utdypet i Beckmann, «Bibelselskapets kristologi», 124–5.

form er meningsbærende i seg selv. Denne tanken reflekteres også i forskningslitteraturen til Rom 1,4: Svært mange av fortolkerne i begge tilnærmingene ovenfor forstår oppstandelsen/oppstandelsen av de døde som en innsettelse der Jesus innsettes og tiltrer som Guds mektige sønn. Formen «innsette» belyser dette, og demonstrerer hvordan formen *er* innholdet. Med «stadfeste» går denne nyansen tapt, nettopp fordi ordets betydning («innsette») i seg selv er en del av meningen i denne teksten. På bakgrunn av dette kan man si at endringen til «stadfeste» faktisk forskyver og ødelegger meningsinnholdet i Rom 1,4.

Hva står på spill?

Endringen til «stadfeste» ser ikke ut til å handle om å presisere hva teksten betyr, men heller hva den *ikke* betyr, og hvordan den *ikke* skal leses. Denne tendensen kan spores tilbake til kommentarene i NTR, der det også ble påpekt hva teksten ikke betyr. Funksjonen til endringen ser dermed ut til å være en måte å avgrense seg mot bestemte fortolkninger fra tekstens virkningshistorie (adoptianisme) på, som også er fortolkninger man kan gjenfinne i forskningslitteraturen. Samtidig som oversettelsen avkrefter disse fortolkningene, bekrefter den også den kirkelige forståelsen av Kristus som Guds evige sønn. Det er derfor sentrale trosforestillinger i kristendommen som ser ut til å stå på spill i oversettelsen av denne teksten. Dersom Paulus ikke mente at Jesus var preeksistent eller Guds sønn på forhånd (dvs. før han kom til jorden), utelukker det også en inkarnasjonsforestilling, forstått som at Guds sønn (eller til og med at Gud) ble menneske i Jesus Kristus. På dette punktet kommuniserer oversettelsesvalget i Bibel 2011 godt med etablert teologi, og får teksten til å harmonere perfekt med en ontologisk tolkning av tittelen «Guds sønn». Dersom man hadde forstått sønnetittelen som et uttrykk for funksjon, det vi si at tittelen betegner at Jesus er utvalgt av Gud til et bestemt oppdrag, hadde det ikke vært avgjørende å sikre forståelsen av at han allerede var Guds sønn (jf. komm. i NTR og Rom 1,4 Bibel 2011), nettopp fordi uttrykket da ikke sier noe om Jesu essens eller preeksistens. Først når man forstår det som en tittel med ontologiske implikasjoner, blir det viktig å unngå en forståelse av at Jesus ble noe han ikke var. Jesus er derimot

Guds sønn, og han har alltid vært det. Derfor er det avgjørende at oversettelsen ikke åpner for at Jesus ble Guds sønn. De dogmatiske spørsmålene som står på spill, kan bidra til å belyse hvorfor det var avgjørende å endre teksten fra «innsatt» til «stadfestet».

Når teksten sikres teologisk på denne måten, fører det naturligvis til meningsforskyvninger. Konsekvensen av dette er at Paulus' kristologi også blir endret. I Rom 1,4 i Bibel 2011 fremstilles det som at Jesus allerede var Guds mektige sønn før sitt jordeliv – det vil si i en tekst som ikke engang kan knyttes til preeksistens. Det kan derfor vanskelig hevdes at dette er meningen i Rom 1,4. I denne teksten er det derimot et sentralt element at Jesus ble noe han ikke var tidligere (tilnærming 1–3), men dette går tapt i oversettelsen.

Oppsummering

Utviklingen fra NO78 til Bibel 2011 demonstrerer at oversettelsen bringes nærmere og nærmere kirkens dogmer – det vil si en tilsvarende utvikling som i oversettelsesprosessen til Salomos ordspråk 8,22. I prosessen med NO78 ble oversettelsesvalget «innsatt» ansett som noe kontroversielt av enkelte konsulenter og av nynorskoversetterne. Til tross for motstanden ble oversettelsen beholdt. Den stadige henvisningen til Bauers gresk-tyske leksikon ser ut til å ha gitt legitimitet til valget, samtidig som flere oversettelser brukt til sammenligning, hadde oversatt uttrykket på en tilsvarende måte. Her valgte oversetterne en leksikalsk betydning av *horizō* («innsatt»), som kan begrunnes ut fra tiden Romerbrevet er skrevet i. Dette var nytt i forhold til Bibelselskapets tidligere utgaver. Valget ser her ut til å ha vært styrt av bibelvitenskapelige interesser, på tross av et visst teologisk press fra enkelte.

I oversettelsesprosessen til Bibel 2011 ble kildetekstens teologiske tvevtydighet ivarettatt gjennom alle ledd: i primæroversetternes førsteutkast, i oversettergruppen, i oversettelsesutvalget og helt frem til styret hadde godkjent teksten. På tampen av arbeidet med Det nye testamente i NT05 og Bibel 2011 ble teksten imidlertid endret i teologisk-konservativ retning. Her valgte redaksjonskomitéen en betydning som ikke kan begrunnes rent språklig ut fra tiden Romerbrevet ble til i, men som sikrer betydningen

i samsvar med kirkens lære om Jesus. Denne endringen skjedde på tross av prinsippet om konkordans og konsistens, fremmedgjøring og de andre retningslinjene. Saksgangen er også kontroversiell siden endringen skjedde på et stadium da redaksjonskomitéen ikke hadde myndighet til å gjøre innholdsmessige endringer. Det lar seg likevel dokumentere at de endret teksten innholdsmessig uten å informere styret om det. I intervju forteller Gunnar Johnstad at endringen antakelig var foranlediget av at de ønsket å redusere «misforståelser» av Paulus' kristologi, det vil si en avgrensning mot adoptianske fortolkninger. Likevel poengterer han at ordvalget måtte begrunnes språklig ut fra tekstens historiske samtid, men at det bare ikke måtte være språklig umulig. Selv opplyser han at han aldri har sjekket om det faktisk er entydig at «stadfeste» er mulig ut fra antikke kilder. Forskningssituasjonen viser derimot at «stadfeste» ikke er mulig. Endringen fører også til stor meningsforskyvning og endrer Paulus' kristologi på et svært sentralt punkt. Oversettelsen av dette verset i NO78 er nær grunnteksten, mens Bibel 2011 er fjernere fra kildeteksten enn NO78 – stikk i strid med det som var målsettingen for Bibel 2011.